

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

**Umiestnenie základných emócií v osobnom
významovom priestore**

Jana Plachá

Vedúci práce: Doc. PhDr. Karel Balcar, CSc.

Praha 2012

Prague college of psychosocial studies

**The position of basic emotions in personal
significant space**

Jana Plachá

The Diploma Thesis Work Supervisor:

Doc. PhDr. Karel Balcar, CSc.

Praha 2012

Prehlasujem, že svoju bakalársku prácu som napísala samostatne a výhradne s použitím citovaných prameňov.

V Prahe, dňa 1.4. 2012

.....

Ďakujem vedúcemu mojej bakalárskej práce doc. PhDr. Karlovi Balcarovi, CSc. za pomoc pri spracovaní výsledkov empirickej časti, za jeho cenné pripomienky a ochotu. Ďalej by som rada poďakovala všetkým respondentom, ktorí sa zúčastnili testovania.

OBSAH

ÚVOD	7
TEORETICKÁ ČASŤ	10
1 Teórie emócií	10
1.1 Fyziologické teórie emócií	10
1.1.1 James-Langeova teória.....	11
1.1.2 Cannon-Bardova teória	11
1.2 Evolucionistické teórie emócií	12
1.2.1 McDougallova teória emócií.....	12
1.2.2 Plutchikova teória emócií.....	13
1.3 Behaviorálne teórie emócií.....	13
1.3.1 Watsonova teória emócií.....	14
1.3.2 Skinnerova teória emócií.....	14
1.4 Kognitívne teórie emócií	14
1.4.1 Schachter-Singerova teória	15
1.5 Sociologické teórie emócií	15
2 Funkcie emócií	17
2.1 Regulačná funkcia	17
2.2 Adaptačná funkcia	17
2.3 Hodnotiacia funkcia.....	18
2.4 Organizačná funkcia.....	18
2.5 Motivačná funkcia	18
2.6 Signálna funkcia	18
3 Charakteristika skúmaných emócií	20
3.1 Láska	21
3.2 Smútok.....	24
3.3 Súcit.....	26
3.3.1 Pasívny súcit	26
3.3.2 Aktívny súcit	27
3.4 Nenávisť	28
3.5 Nádej	30

3.6	Hnev	30
3.7	Radosť	34
3.8	Strach.....	36
4	Metódy skúmania emócií	39
4.1	Typový a dimenzionálny prístup.....	40
4.2	Použité metódy vo výskumnej sonde	41
	EMPIRICKÁ ČASŤ	43
5	Skúmaný problém, ciele práce a hypotézy	43
5.1	Overované hypotézy.....	44
6	Metóda skúmania.....	45
6.1	Nástroj skúmania	45
6.1.1	Sémantický diferenciál.....	45
6.1.2	Posudzovanie na dopredu zvolených dimenziách.....	47
6.2	Skúmaný súbor a situácia vyšetrenia.....	48
7	Výsledky a ich interpretácie.....	50
7.1	Výpočtové spracovanie	50
7.2	Obsahové spracovanie	51
7.2.1	Faktory konotatívneho významu posudzovaných emócií	53
7.2.2	Faktory denotatívneho významu posudzovaných emócií	56
8	Diskusia a závery	59
8.1	Porovnanie faktorovej skladby konotatívnych a denotatívnych stupníc ...	59
8.2	Metodologické obmedzenia interpretácií výsledkov.....	61
8.3	Závery.....	62
	ZÁVER.....	63
	Použitá literatúra	64
	Internetové zdroje	67
	Príloha č. 1: Použitý záznamový list.....	68
	Príloha č. 2: Spearmanove interkorelácie 18 konotatívnych stupníc SD.....	70
	Príloha č. 3: Komponentová analýza 18 konotatívnych stupníc SD pre 3 faktory.....	76
	Príloha č. 4: Komponentová analýza 5 denotatívnych stupníc DN pre 3 faktory ..	78

ÚVOD

Emócie zohrávajú dôležitú úlohu v ľudskom živote, sú jeho neoddeliteľnou súčasťou. Jednou zo základných charakteristík človeka je emocionalita, tj. schopnosť cítiť a prežívať emócie smerom k sebe samému, rovnako aj smerom k okoliu (NAKONEČNÝ, 2000). Práve preto som sa rozhodla, že sa budem hlbšie zaoberať tým, čo je nám vlastné, tzn. emóciami. K danej problematike ma pritiahol môj záujem dozvedieť sa viac, teda obyčajná ľudská zvedavosť.

V odborných kruhoch sa o emóciách neustále diskutuje a nie je ustanovená jedna všeobecne zdieľaná definícia emócií. V literatúre je možné nájsť rôzne definície, ktoré sa buď od seba líšia v malých rozdieloch, alebo sa navzájom dopĺňujú. Podat' jednu správnu a všeobecne uznávanú poučku emócií nie je jednoduché. Odborníci sa medzi sebou líšia vo svojich názoroch.

Alena Plháková na začiatok objasňuje pojem „emócie“ a odkazuje na jeho latinský pôvod v slovese *emovere* (slovensky *vzrušovať*). Toto slovo odlišuje od *afektu* (z lat. *afficere*), ktorý znamená *ovplyvniť* (PLHÁKOVÁ, 2004).

Iva Stuchlíková vysvetľuje emócie ako komplexné a zložité javy, pre ktoré je charakteristická citlivosť a premenlivosť. Daný pojem je široký a zahŕňa v sebe ďalšie fenomény ako sú napr. nálady, emočné epizódy, afekty, emocionálne vzťahy a pod. Je možné ho chápať ako zastrešujúci pojem pre kvalitatívne odlišné formy prežívania (STUHLÍKOVÁ, 2007).

Milan Nakonečný podáva vyčerpávajúci výklad odlišných perspektív autorov na tematiku emócií. Ponúka celú škálu rozmanitých prístupov k danému fenoménu. Pozerá sa na ne z pohľadu behavioristického, kognitívneho či fenomenologického kontextu. Rovnako oboznamuje aj s kritickým poňatím alebo s konceptom, ktorý považuje pojem emócie za zbytočný (NAKONEČNÝ, 2000).

Na emóciách sa podieľajú komponenty, ktoré sú medzi sebou navzájom prepojené. Nimi sú: telesná, behaviorálna a zložka prežívania. Niektorí autori

rozlišujú zložku citovú a kognitívnu, ktorá obsahuje subjektívne hodnotenie (NAKONEČNÝ, 2000; PLHÁKOVÁ, 2004). Rita L. Atkinsonová et al. sa vyjadruje o šiestich zložkách, ktorými sú: subjektívny prežívaný stav, telesná reakcia, kognitívne hodnotenie, výraz tváre, reakcia na emóciu a poslednou komponentou je vzorec chovania (ATKINSONOVÁ et al., 2003). Atkinsonová et al., Nakonečný aj Plháková sa zhodujú na spolupôsobení všetkých zložiek, ktoré daní autori považujú za určujúce (ATKINSONOVÁ et al., 2003; NAKONEČNÝ, 2000; PLHÁKOVÁ, 2004).

Na úvod podám zvolené vymedzenie pojmu emócií a objasním stanovisko, ktoré bude pre prácu smerodajné. Pre účely mojej bakalárskej práce vychádzam z toho, že emócie sú zložité, komplexné javy obsahujúce tri vyššie zmienené komponenty (telesná, behaviorálna a zložka prežívania). Do úvahy beriem aj kognitívne spracovanie emócie vyvolávajúcej situácie a subjektívne hodnotenie, ktoré podľa môjho názoru tiež zohrávajú dôležitú rolu v prežívaní emócií.

Prvá kapitola pojednáva o rôznych teóriách emócií a približuje rôznorodé uhly pohľadov na danú problematiku. Daná kapitola je sumárom najznámejších teórií.

V druhej kapitole sa venujem základným funkciám emócií, ktoré zohrávajú dôležitú úlohu v živote človeka.

Charakteristiku jednotlivých emócií, ktoré sa objavujú v empirickej časti bakalárskej práce, podávam v tretej kapitole.

Štvrtá kapitola je venovaná metódam, ktoré zisťujú, akým spôsobom jedinec vníma emócie. Zmienim sa o posudzovacích stupniciach v podobe denotatívneho a konotatívneho posúdenia emócií.

Piata kapitola pojednáva o skúmaných problémoch a hypotézach. Taktiež sú tu zhrnuté ciele práce.

Metódy, ktoré boli použité v empirickej časti, sú charakterizované v šiestej kapitole. Nachádza sa tu aj popis skúmaného súboru a priebehu šetrenia.

V siedmej kapitole sú zhrnuté výsledky jednak po obsahovej a taktiež po výpočtovej stránke.

Posledná ôsma kapitola je venovaná interpretácii výsledkov, záverečným zhrnutiam a diskusi.

Cieľom práce je porovnanie výsledkov, ku ktorým som dospela použitím priameho pýtania sa na teoreticky predpokladané popisné vlastnosti emócií (denotatívny význam) a pomocou metódy sémantického diferenciálu (konotatívny význam).

TEORETICKÁ ČASŤ

1 Teórie emócií

Emóciami sa po teoretickej stránke v psychológii zaoberali mnohí odborníci a ich hypotézy sa následne potvrdzovali aj experimentálne. Na problematiku emócií je možné sa pozerat' optikou jednotlivých prístupov, ktoré ich skúmajú z vlastnej perspektívy. Tieto prístupy sústreďujú svoju pozornosť na jednotlivé aspekty. Samotné teórie je možno charakterizovať a zaradiť do kategórií podľa rôznych uhlov pohľadov, z ktorých vychádzali. Na nasledujúcich stranách oboznámim čitateľov so základnými smermi, prostredníctvom ktorých je možné emócie vnímať.

Gregory Johnson v internetovom článku rozdeľuje teórie podľa kontextu na tri hlavné prúdy: 1. evolucionistické (zaoberajú sa vývojovou analýzou emócií), 2. sociálne (vysvetľujú emócie ako funkciu spoločnosti, kultúry), 3. vnútorné/interné (odkazujú k samotnému popisu emočného procesu) (JOHNSON, 2009). Nakonečný podáva nasledovnú kategorizáciu teórií: 1. fyziologické, 2. evolucionistické, 3. behaviorálne, 4. kognitívne a 5. sociologické teórie (NAKONEČNÝ, 2000). Z iného uhla pohľadu sa pozerá napríklad Stuchlíková, ktorá sa teóriami zaoberá z historickej perspektívy (STUHLÍKOVÁ, 2007). Pre potreby mojej práce sa budem pridrižovať rozdelenia podľa Nakonečného.

1.1 Fyziologické teórie emócií

Tieto teórie sa na emócie pozerajú skrz fyziologické zmeny a procesy v organizme. Predmetom výskumu v súčasnosti sú mozgové štruktúry, ktoré úzko súvisia s emóciami, najmä limbický systém, talamus, hypotalamus a určité časti mozgovej kôry

Cieľom tejto podkapitoly je oboznámenie čitateľov s dvomi teóriami – James-Langeovou a Cannon-Bardovou teóriou.

1.1.1 James-Langeova teória

Za príčinu emócií pokladá James-Langeova teória telesné zmeny v organizme. Známe je jeho tvrdenie, že sa bojíme, pretože utekáme, inými slovami: vnímanie emočne zafarbeného podnetu vyvolá príslušné telesné zmeny, za ktorými sa následne dostaví zodpovedajúca emócia.

Grahame Hill v knihe *Moderní psychologie* uvádza podporné argumenty, ale zároveň aj kritiku spomínanej teórie. V prospech James-Langeovej teórie svedčí to, na vzniku emočných zážitkov sa podieľajú odlišné fyziologické reakcie, napr. hormón adrenalín je spojený s pocitom strachu, noradrenalín s pocitom hnevu (HILL, 2004). Na druhú stranu iní odborníci tvrdia, že emócie nie sú vyvolané len fyziologickými zmenami a tieto špecifické zmeny boli potvrdené iba u najzákladnejších emócií.

1.1.2 Cannon-Bardova teória

Základným východiskom teórie je tvrdenie, že na vzniku emócií sa podieľajú všeobecné fyziologické zmeny a vedomé prežívanie, cítenie. Tieto dva procesy sú vnímané ako súčasne prebiehajúce a od seba navzájom oddelené. Talamus zohráva dôležitú úlohu – vysiela senzorické a emočné impulzy do mozgovej kôry a hypotalamu. Mozgová kôra je zodpovedná za uvedomovanie si emócií a hypotalamus za všeobecnú fyziologickú reakciu (HILL, 2004).

Prínosom Cannon-Bardovej teórie je to, že zohľadnila vplyv kognitívnych faktorov. Rovnako ukázala, že samotné fyziologické zmeny nie sú dostačujúce pre vznik emócií. Kritici danej teórií vyčítajú, že kladie prílišný dôraz na úlohu talamu a celkové podcenenie vplyvu periférnych fyziologických zmien (HILL, 2004).

1.2 Evolucionistické teórie emócií

Na evolucionistické koncepty je možné sa pozerat' ako na hypotézy, ktoré svoje teórie stavajú na základoch a poznatkoch biológie. Vychádzali z Darwinovej evolučnej teórie, ktorá predpokladala účelnosť a adaptabilitu emócií a následné reagovanie v situáciách „boj-útek“. Darwin tvrdil, že výraz tváre u ľudí je biologicky podmienený. Jeho argumenty sú podporené radou výskumov, ktoré odhalili podobné mimické výrazy v rôznych kultúrach pri vyjadrovaní emócií.

Na Darwinovu evolučnú teóriu nadviazalo mnoho odborníkov. V nasledujúcich podkapitolách čitateľov zoznámim s teóriou W. McDougalla a R. Plutchika.

1.2.1 McDougallova teória emócií

Autor vo svojej evolučnej teórii považoval za najdôležitejší inštinkt, vďaka ktorému je jedinec schopný zvládať životne dôležité situácie. Emócie v McDougallovom poňatí majú dve stránky: zážitkovú a motivačnú (cit. podľa NAKONEČNÝ, 2000, s. 206).

Definoval sedem primárnych vrodéných emócií: strach, hnus, údiv, hnev, cit nadradenosti, cit pokory a nežnosť. Sú to biologicky účelné mechanizmy úzko súvisiace s inštinktmi.

Sekundárne emócie rozdeľuje do dvoch kategórií: komplexné (sú to zmesi dvoch alebo viacerých primárnych emócií) a odvodené (ako vnímanie úspechu či neúspechu vlastného chovania).

Sentimenty sú zvláštny druh emócií so stálou štruktúrou, ktoré autor považoval za základ charakteru človeka (napr. láska).

Nakonečný znázorňuje v tabuľke McDougallov systém primárnych emócií a inštinktov. Pripomína, že v uvedenom zozname inštinktov chýba napr. sexuálny a obživný inštinkt (NAKONEČNÝ, 2000).

1.2.2 Plutchikova teória emócií

Teória poukazuje na to, že emócie majú základ v genetike, tzn. že sú vrodené. Vychádza z troch premís (KASSIN, 2007): 1. Existuje osem primárnych emócií (strach, hnev, radosť, znechutenie, prekvapenie, smútok, prijatie a záujem), 2. Emócie sa od seba navzájom líšia svojou intenzitou a kvalitou, 3. Zmesou primárnych emócií vznikajú emócie nové.

Vyššie spomínané primárne emócie sa vyvinuli v procese evolúcie a majú adaptívnu funkciu. Plháková uvádza, že každá primárna emócia je zložená z kognitívneho hodnotenia udalosti, citového prežívania, výrazového a inštrumentálneho chovania, čo nakoniec vedie k výslednému efektu. Napr. hrozbu kognitívne hodnotíme ako nebezpečenstvo, s ktorým je spojené prežívanie strachu či hrôzy. Na toto nebezpečenstvo reagujeme útekou a výsledný efekt je ochrana. Môžeme to znázorniť nasledovne: podnetová udalosť → poznatok → cit → chovanie → efekt (PLHÁKOVÁ, 2004).

Kritika danej teórie, ktorú uvádza Nakonečný a Plháková, poukazuje na pochybné uvádzanie jednotlivých zmesí emócií (napr. radosť v kombinácii so strachom vyvolávajú city viny), argumentuje nepresne spracovanými výsledkami výskumu a ich nesprávnou interpretáciou. Poukazuje na nejasnosti v odbornej terminológii, napr. pesimizmus a nepozornosť sú Plutchikom vnímané ako emócie (NAKONEČNÝ, 2000; PLHÁKOVÁ, 2004).

1.3 Behaviorálne teórie emócií

Pozornosť behaviorálnych teórií sa sústreďuje na oblasť chovania. Zakladateľ behaviorizmu J. B. Watson chápe emócie ako výsledok učenia, resp. podmieňovania. Pracuje sa s hypotézou, že existuje niekoľko vrodých emócií a za vznik nových je zodpovedná práve schopnosť učiť sa. Introspekcia v prípade tohto konkrétneho smeru nebola braná do úvahy.

1.3.1 Watsonova teória emócií

Pozornosť si zaslúžil Watsonov najznámejší pokus s jedenásťmesačným Albertom, ktorý sa naučil a zase odnaučil báť sa všetkých bielych chlpatých vecí. Výsledky zmieneného pokusu autora utvrdili v jeho názore, že emocionálne reakcie sú z podstatne veľkej časti výsledkom učenia, a teda môžu byť naučené ale aj odnaučené (STUHLÍKOVÁ, 2007).

1.3.2 Skinnerova teória emócií

B. F. Skinner považoval emócie za určitý spôsob chovania človeka. „...definoval emoci jako predispozici určité osoby chovat se určitým způsobem v určitém čase.“ (STUHLÍKOVÁ, 2007, s. 41) Hlavný dôraz kládol na naučený spôsob vonkajšieho reagovania, teda na chovanie.

1.4 Kognitívne teórie emócií

Spoločným menovateľom kognitívnych teórií je otázka dôležitosti a vplyvu vnímania a myslenia, hodnotenia a interpretácie emočne významnej situácie. Sústreďujú sa na procesy poznania a poznávania, ktoré nám pomáhajú určiť, čo práve prežívame (ATKINSONOVÁ et al., 2003; STUHLÍKOVÁ, 2007).

Na dôležitosť kognitívneho hodnotenia poukazuje mnoho odborníkov. Má niekoľko funkcií, napríklad určuje intenzitu prežívania, pomáha kvalitatívne diferencovať emócie. Pri popisovaní toho, čo človek cíti, častokrát udáva aj dôvody svojich pocitov (ATKINSONOVÁ et al., 2003).

V nasledujúcej podkapitole oboznámim čitateľov s teóriou Schachtera a Singera a s jej hlavnými východiskami a hypotézami.

1.4.1 Schachter-Singerova teória

Teória Stanleyho Schachtera a Jeromea Singera je označovaná aj ako fyziologicko-kognitívna teória (alebo aj dvojfaktorová), pretože berie do úvahy súčasne kognitívne a fyziologické hľadisko. Výhodiskom pre autorov bola James-Langeova a Cannon-Bardova teória (NAKONEČNÝ, 2000).

Na vzniku emócií sa súčasne podieľajú dva faktory: prvým faktorom je fyziologické nabudenie, druhým kognitívne spracovanie podnetu, kedy sa jedná o proces atribúcie, zhodnocovania, priradenia príčiny (KASSIN, 2007). „*Teorie kognitivního zhodnocování (označování, nálepkování) emocií říká, že emočně vzrušivé vnější podněty vyvolají reakci obecné fyziologické aktivace (nabuzení), která bude interpretována prostřednictvím kognitivního posouzení podnětu jako konkrétní emocionální pocit.*“ (HILL, 2004, s. 116) Je možné zhrnutie do nasledujúcej rovnice: určitá emócia = nabudenie + interpretácia situácie. Ďalej G. Hill píše, že fyziologická aktivácia určuje mieru danej emócie a kognitívna interpretácia situácie rozhoduje o druhu emócie. Tieto dva deje prebiehajú súčasne, ktoré Schachter a Singer overili v známom experimente (HILL, 2004).

Argumenty na podporu danej teórie vychádzajú z predpokladu, kognitívne procesy zohrávajú značnú úlohu v priradovaní emócií (HILL, 2004).

Na druhú stranu Nakonečný uvádza kritické argumenty proti danej hypotéze: najmä nepotvrdenie teórie a hypotéz v nasledujúcich experimentoch, kritizovaná bola aj neúplná metodika samotného výskumu (NAKONEČNÝ, 2000).

1.5 Sociologické teórie emócií

Autor, ktorý skúmal emócie zo sociologickej perspektívy, je H. G. Vester. Pokúšal sa podať ich vysvetlenie vo viacerých rovinách.

Emócie chápe ako živé systémy s vlastnou dynamikou, ktoré sa môžu vyčerpať, opotrebovať, rušiť a vyprchávať. Sú závislé na štyroch zdrojoch: biologických, psychicko-semiotických, sociálnych a kultúrnych. Emócie plnia

rôzne funkcie v príslušných rovinách. Medzi systémové roviny radí: kultúrnu, makrosociálnu, mikrosociálnu, psychosociálnu, behaviorálnu a fyziologickú (VESTER, 1991, s. 40; in NAKONEČNÝ, 2000, s. 229-231). Postupuje od najširšej roviny po najužšiu.

Autor danej sociologickej teórie usudzuje, že jednanie jednotlivca ovplyvňuje celkovú emocionálnu atmosféru v spoločnosti a naopak. Tieto systémy sa navzájom ovplyvňujú. Príkladom by mohla byť situácia sociálneho stresu, kedy je možné vytvorenie násilníckych skupín, napr. anarchisti (NAKONEČNÝ, 2000).

2 Funkcie emócií

Na úlohu emócií je možné sa pozerať z viacerých uhlov pohľadov (viz. prvá kapitola). Odborníci nachádzajú a definujú rôzne funkcie emócií. Napríklad podľa W. B. Cannona spočíva funkcia emócií v biologicky účelných odpovediach na podnety. Druhý pohľad ponúka P. Th. Young, ktorý hovorí, že emócie majú skôr dezorganizujúci vplyv na naše chovanie. Bol zástancom katastrofického poňatia emócií (cit. podľa NAKONEČNÝ, 1997, s. 30-33). Táto teória popiera ich evolučný zmysel (NAKONEČNÝ, 2000). Stuchlíková usporadúva funkcie do troch kategórií podľa toho, akú úlohu zohrávajú v našom živote. Prvú skupinu tvoria funkcie interpersonálne, druhú sociálne a treťou popisuje funkcie z hľadiska vývoja jedinca (STUHLÍKOVÁ, 2007). Cieľom a hlavnou úlohou tejto kapitoly je stručné zhrnutie nasledujúcich funkcií.

2.1 Regulačná funkcia

Emócie sú charakteristické svojou regulačnou schopnosťou, ktorá spočíva vo vytvorení rovnováhy, optimálnych životných podmienok. Vyvolané emočné reakcie súvisia s fyziologickými zmenami v organizme (NAKONEČNÝ, 2000). City ovplyvňujú autonómny a hormonálny systém, napr. pri hroziacom nebezpečenstve jedinec cíti strach, ktoré vyvolá príslušné fyziologické reakcie organizmu (PLHÁKOVÁ, 2004).

2.2 Adaptačná funkcia

Adaptačná funkcia emócií spočíva s v tom, že jedinec je schopný lepšej orientácie v prostredí aj vo svojom živote. Adaptačná funkcia v sebe zahŕňa procesy poznávania a hodnotenia. Reakcie jedinca a chovanie môže byť vďaka emóciám účelnejšie (NAKONEČNÝ, 2000).

2.3 Hodnotiaca funkcia

Jedinec zbiera a hodnotí informácie z okolia i patrične reaguje na základe ich hodnotenia. Integráciou týchto troch zložiek sa vytvára vzťah k prostrediu – získavanie apetencie a averzie. Jednou zo základných dimenzií emócií je kvalita príjemného a nepríjemného. Prirodzene sa jedinec snaží vyhýbať nepríjemnému a maximalizovať pocity príjemnosti. Hodnotením si človek usporadúva svoje životne významné priority (NAKONEČNÝ, 2000).

2.4 Organizačná funkcia

Emócie sú zodpovedné za usporadúvanie vnútornej dynamiky do jednotného fungujúceho celku, ktorá sa prejavuje chovaním. Stručne môžeme povedať, že emócie majú organizačný vplyv na chovanie (NAKONEČNÝ, 1997). Dôležitú úlohu v organizačnej funkcii emócií zohráva proces učenia a získavania skúseností, kedy je chovanie riadené tendenciou získavania odmiern a vyhýbania sa trestom. To je základom princípu hedonizmu (NAKONEČNÝ, 2000).

2.5 Motivačná funkcia

Emócie v mnohých prípadoch môžu slúžiť ako motívy, ktoré poháňajú naše jednanie k cieľu, teda chovanie smeruje k uspokojeniu motívov. Mobilizujú nás k výkonu (NAKONEČNÝ, 2000). Plháková pripisuje túto funkciu citovej zložke emócií (PLHÁKOVÁ, 2004).

2.6 Signálna funkcia

Jedinec prostredníctvom mimiky, gestikulácie a celkovým držaním tela vyjadruje rozličné emócie. Z neverbálneho výrazu je možné vyčítať a odhadnúť

vzájomný vzťah medzi jedincami. Výrazy tváre primárnych emócií nie sú kultúrne podmienené, tzn. výrazy sú v odlišných kultúrach rovnaké (PLHÁKOVÁ, 2004).

3 Charakteristika skúmaných emócií

Pojem emócie je veľmi široký, preto sa niektorí autori zaoberali kategorizáciou a rozdelením do menším podskupín. Plháková rozdeľuje ľudské city na primárne (základné), ktoré sú vrodené a univerzálne a na city komplexné, ktoré označuje ako sociálne či vyššie (PLHÁKOVÁ, 2004). Obdobný názor poskytuje napríklad aj Robert Plutchik, ktorý triedi emócie na primárne a zmiešané. Tieto zmiešané emócie sú vytvorené z dvoch alebo troch základných (viz. podkapitola 1.2.2 Plutchikova teória emócií). Na druhej strane Nakonečný triedi emócie do nasledujúcich subkategórií: 1. citové reakcie (city) 2. citové vzťahy, 3. vývojovo vyššie city a 4. telové pocity ako okrajová oblasť (NAKONEČNÝ, 2000). Pre účely mojej bakalárskej práce sa budem pridrižovať kategorizácie podľa Nakonečného.

Citové reakcie definuje ako krátko trvajúce zážitkové kvality, ktoré môžu byť rôzne k jednému a tomu istému predmetu. Sú chápané ako základné emócie, napr. hnev, radosť, strach, smútok a i.

Citové vzťahy vníma Nakonečný ako zložitejšie komplexy citov, ktoré sú nasmerované voči druhému jedincovi alebo inému objektu. Sú charakteristické časovým obdobím, kedy sa prejavujú jednotlivé zážitkové kvality. Pozostáva z rôznych citových reakcií. Citové vzťahy sú trvalejšie než citové stavy, avšak sú charakteristické svojou premenlivosťou v čase a v rámci vlastnej kategórie. Za citové vzťahy považuje priateľstvo, lásku, závisť a nenávisť (NAKONEČNÝ, 2000).

Vývojovo vyššie city sú vnímané ako prežívanie kultúrnych hodnôt, ktoré si človek osvojil a prijal za svoje v jeho neskoršom ontogenetickom vývoji. Tieto hodnoty sú kritériom pre rozlišovanie medzi nižšími a vyššími citmi. Značný vplyv majú na ne kultúrne normy. Nakonečný podľa A. Baina vymedzuje hlavné znaky vyšších citov nasledovne: *„vystupujú pomaleji, silněji závisí na stávající náladě, lehčěji se vůlí potlačují, obsahují více reprodukcí, jsou více rozestřené a neostré a udržují se také lehčěji a déle.“* (NAKONEČNÝ, 2000, s. 291). Vidíme, že vývojovo vyššie city sú kvalitatívne aj kvantitatívne

odlišné od nižších citov. Do oblasti vyšších citov patria intelektuálne, estetické a etické city.

Interocepcia je pojem, ktorý zastrešuje pocity súvisiace s telom. Môžu mať jednak pozitívny, ale aj negatívny charakter. Telové pocity ako hlad, únava a sexuálne pocity sú úzko previazané s oblasťou motivácie a emócií (NAKONEČNÝ, 2000).

Cieľom tejto kapitoly je oboznámiť čitateľov so základnou charakteristikou vybraných emócií, vymedzím ich podstatné znaky, ktoré sú skúmané v praktickej časti bakalárskej práce. Reč bude o nasledujúcich pojmoch: láska, smútok, súcit, nenávisť, nádej, hnev, radosť a strach.

3.1 Láska

Cit lásky je komplexný citový stav, ktorý v sebe zahŕňa niekoľko prvkov, napr. sexuálny prvok, intimitu, dôveru, oceňovanie. Je možné ju chápať ako vzťah aj ako cit.

Úloha, pôvod, vplyvy

Plháková vymenováva niektoré vplyvy, ktoré má cit lásky na život človeka. Chráni pred osamelosťou, poskytuje mu bezpečie a podporu partnera. Vplyv má aj na sociálny status (manželka/manžel), mení sa pohľad spoločnosti na pár, spoločenská prestíž, zo statusu plynúce výhody, zodpovednosť. Sexualita hrá dôležitú úlohu pri vzniku lásky, sexualita dostáva iný rozmer – môže byť vnímaná ako spojenie duší a tiel, nielen ako akt, ktorý slúži na plodenie potomstva. Dôvera vo vzťahu, vzájomné zrkadlenie si pozitívnych, prípadne negatívnych stránok vlastnej osobnosti, podporujú pozitívne aspekty svojej sebahodnoty. „*Celkově lze lásku – zejména v jejích počátcích – považovat za souhrn všech dobrých nadějí a předsevzetí, které lidé vkládají do vztahu k druhému člověku. Láska je obrovská citová investice.*“ (PLHÁKOVÁ, 2004,

s. 417). Je to hlboký a intenzívny cit, ktorý vzniká medzi dvoma ľuďmi a môže pretrvať po celý život.

Nakonečný poukazuje na najvýraznejší druh tohto citu v materskej láske. Vrodene je materská láska zaistená hormónom prolaktínom a charakteristickou schémou dieťaťa v ranom veku, ktoré vyvoláva u žien emócie ako napr. prítulnosť, nežnosť, tendencia starať sa o dieťa a opatrovať, chrániť ho. Biologickým účelom je vytvorenie puta medzi matkou a dieťaťom (NAKONEČNÝ, 2000).

Prežívanie

Láska v človeku vyvoláva typické prežívanie hlbokého citového zaujatia, ktoré je sprevádzané neustálym myslením na milovanú osobu, fantáziami o partnerovi. Vyskytnúť sa môže aj ambivalencia, kedy zároveň prežívame pozitívne aj negatívne emócie. Pre ľudí predstavuje láska zdroj radosti, šťastia, naplnenia, vnútorného uspokojenia, ocenenia (PLHÁKOVÁ, 2004). Objektom lásky môže byť podľa Pavla Hartla a Heleny Hartlovej druhá osoba, nejaká idea, predmet, alebo človek sám. Majú na mysli lásku k sebe samému – sebalásku (HARTL a HARTLOVÁ, 2009, s. 289).

V láske sú obsiahnuté dva hodnotiace aspekty, vzorce. Prvým je oceňovanie druhého, druhým príťažlivosť. Tieto aspekty sú navzájom závislé. V rôznych druhoch lásky je výraznejší buď prvý, alebo druhý hodnotiaci aspekt. Napríklad v erotickej láske je dominantnejšia príťažlivosť (STUHLÍKOVÁ, 2007).

Mnohí odborníci rozlišujú niekoľko druhov lásky, napr., Plháková, Nakonečný, Stuchlíková a i. (NAKONEČNÝ, 2000; PLHÁKOVÁ, 2004; STUHLÍKOVÁ, 2007). Rozdiel vidia v zamilovanosti a pravej láske.

Zamilovanie charakterizuje ako krátke citové vzplanutie, ktoré sa môže časom rozpadnúť, alebo pretransformovať v hlbší vzťah, cit. Prevažujú pocity ľahkosti, obraz sveta a reality sa nám zdá ružovejší, sme bezstarostnejší. Na začiatku je prítomná veľká vášeň spojená so sexuálnou príťažlivosťou, niekedy

môžeme pozorovať nervozitu, nepokoj (PLHÁKOVÁ, 2004; STUHLÍKOVÁ, 2007).

Završená, pravá láska je dlhodobý citový vzťah, cit, ktorý je kvalitatívne odlišný od zamilovanosti, partneri cítia hlbokú náklonnosť, oddanosť, záväzok, dôveru, je prítomný aj pocit zodpovednosti a snaha udržať si vzájomný vzťah. Partner je vnímaný ako spoločník na spoločnej ceste životom (PLHÁKOVÁ, 2004).

Telesná stránka

Zamilovanosť je podobná amfetamínovej závislosti, ktorá je spojená s fenyletylamínom, ktorý spôsobuje euforické ladenie a prísun energie (STUHLÍKOVÁ, 2007). Je úzko spojená s biochémiou a hormónmi, napr. testosterón, prolaktín, oxytocín a luteinizačný hormón. Testosterón a luteinizačný hormón je spojený so sexuálnou aktivitou a túžbou. Ďalším hormónom, ktorý má vplyv, je oxytocín, ktorý pri pohlavnom vzrušení vyvoláva sťahy hladkých svalov maternice (KRIŽAN, 2006).

V prítomnosti milovanej osoby (na začiatku vzťahu a v období prvej zamilovanosti) môžeme pozorovať zrýchlený srdečný tep, dilatáciu ciev, prekrvenie tváre, niekedy aj zvýšenú produkciu potu.

Chovanie

Výraz tváre, ktorý je charakteristický pre zamilovaného človeka, je zasnený, až s mierne neprítomným pohľadom. Častejšie je usmievanie sa.

Keď je človek zamilovaný, častokrát je ovládaný túžbou po neustálom kontakte s milovaným človekom, po fyzickom kontakte. Sexuálne chovanie je možné vnímať ako prostriedok k dosiahnutiu slasti, aj ako fyzické vyjadrenie lásky. Sex nemusí predovšetkým slúžiť na rozmnožovanie a plodenie detí. V partnerskom zväzku je dôležitá blízkosť, otvorenosť, dôvera a komunikácia. (NAKONEČNÝ, 2000, PLHÁKOVÁ, 2004, STUHLÍKOVÁ, 2007).

Podľa môjho názoru platí priama úmera: čím väčšia otvorenosť, tým je väčšia miera zraniteľnosti. Prirodzene to so sebou nesie aj riziko emočného zranenia, ktoré je zrejme potrebné podstúpiť. Výsledkom však môže byť naplňajúci a harmonický vzťah.

3.2 Smútok

Smútok je jednou zo základných, univerzálnych emócií. Je prítomný vo všetkých kultúrach. Objavuje sa u detí, dospelých, ale aj u zvierat. Odlišnosť je v prežívaní daného citu.

Úloha, pôvod, vplyvy

Nakonečný definuje cit smútku ako „stav jakési rezignace, v níž se prolíná zoufalství s okamžiky vzdoru a dalších pocitů, které jsou určeny předmětem smutku“ (NAKONEČNÝ, 2000, s. 251). Viaže sa k určitému predmetu, je reakciou na stratu toho, na čom nám záležalo. Za hlavnú príčinu smútku pokladá prežívanie separácie a neúspechu (STUHLÍKOVÁ, 2007). Plháková za zdroje smútku považuje všetky tri vyššie spomínané – odlúčenie, neúspech a strata (PLHÁKOVÁ, 2004).

Stuhlíková menuje ďalšie funkcie smútku, medzi ktoré patria: 1. naša vlastná motivácia, aby sme zmenili naše vlastné životy, poučili sa z chýb, 2. motivačná funkcia pre druhých ľudí, 3. posilňovanie skupinovej kohézie zdieľaním smútku (STUHLÍKOVÁ, 2007).

Prežívanie

Stuhlíková smútok je charakteristický prežívaním ako je súženie, stiesnenosť, túženie a nešťastie. Časté je negatívne vnímanie skutočností reálneho sveta, ale aj seba samého, prežívanie beznádeje, bezmocnosti, pasivity, rezignácie, trápenia, opustenosti, prázdnoty. Môžeme sledovať aj prejavy únavy,

sebaľútosti, sebaobviňovania, duševnej bolesti, vnútorného nepokoja a tiež vyčerpanosti. Pri dlhodobom smútku je možná strata nádeje na zmenu, čo môže viesť k apatii, depresii a ďalším psychickým problémom, v niektorých prípadoch až k samovražde (NAKONEČNÝ, 2000; PLHÁKOVÁ, 2004; STUHLÍKOVÁ, 2007).

Rôzni autori zaraďujú do kategórie smútku niekedy podobné a niekedy odlišné výrazy, ktorými sa konkrétne prežívanie tejto emócie odlišuje. Odtiene smútku sú vymedzené podľa sily intenzity prežívania, napr. zármutenie, žiaľ, bôľ, nostalgia, splín (NAKONEČNÝ, 2000). Stuchlíková vymenováva iné druhy smútku, medzi ktoré patrí: sklúčenosť, zármutok, osamelosť a depresiú (STUHLÍKOVÁ, 2007).

Telesná stránka

Nastáva aktivácia parasymptiku – plač, krvný tlak a tep sa znižuje, tiež dochádza k zníženiu svalového napätia, naša celková aktivita klesá.

Nakonečný upozorňuje na to, že človek, ktorý prežíva smútok môže pociťovať prázdno v žalúdku, stiahnutý žalúdok, nechutenstvo, zvieranie na prsiach, či nedostatok energie. Vyskytujú sa aj poruchy krvného obehu, srdcová arytmia, zmeny v dýchaní a v niektorých prípadoch môže dôjsť až k vystupňovaniu do fyzickej bolesti (NAKONEČNÝ, 2000).

Chovanie

Výraz tváre, ktorý môžeme pri emócií smútku pozorovať, je zvrátenie čela, obočie je priťahované smerom k sebe, oči sú zúžené, líca zdvihnuté, kútiky úst smerujú dolu a pery sú natiahnuté laterálne (MESÁROŠ, 2004).

Zvýraznená je rovnako aj neschopnosť komunikovať s druhými ľuďmi, väčšia je tendencia k uzavretiu sa do seba. Pozorujeme poruchy spánku, nespavosť, nechutenstvo, duchom neprítomné chovanie, nočné desy, mory, úbytok na váhe (NAKONEČNÝ, 2000, STUHLÍKOVÁ, 2007).

Plač ako sprievodný prejav smútku sa objavuje už od raného detstva. Prejavovanie smútku plakaním je odlišný v rôznych kultúrach. Všeobecne sa dá povedať, že muži majú tendenciu ho potlačovať. U žien je viac akceptovateľný. Jeho produktom sú slzy, ktoré obsahujú rôzne druhy hormónov, napr. endorfin, stresové hormóny. „*V slzách jsou dále obsaženy stresové hormony, které jsou tedy z organismu vyplavovány, takže pláč je pokládán za zdravý a žádoucí.*“ (NAKONEČNÝ, 2000, s. 254) Má dôležitú úlohu v zachovaní rovnováhy (homeostázy) – tlmí bolesť, tíši intenzívne city smútku, redukuje vnútorné napätie a má ozdravujúci účinok. Prejavy smútku vrátane plaču majú aj signálnu funkciu. Upozorňujú druhých ľudí na potreby pomoci a podpory (NAKONEČNÝ, 2000; PLHÁKOVÁ, 2004).

3.3 Súcit

Súcit súvisí so situáciami, kedy vnímame utrpenie druhého, ktoré si nezaslúžil, a tak toto utrpenie považujeme za nespravodlivé. Súcit je možné rozdeliť na aktívny a pasívny. Pre aktívny súcit je typické naše vlastné zaujatie aj osobná angažovanosť a snaha, aby sa jedinec zbavil nepríjemnej situácie. Pasívne súcitenie vníma skôr ako cit pozorovateľa, pre ktorého je typická väčšia pasivita a menšia ochota pomôcť ľutovanému človeku. „*Zatímco při litování někoho jsme zároveň přesvědčeni o jeho nedostatečnosti, soucit předpokládá rovnost v obecné humanitě. Pocitový komponent lítosti je zřetelně slabší než u soucitu.*“ (STUHLÍKOVÁ, 2007, s. 169). Stuchlíková v súvislosti s pasívnym súcitom hovorí o ľútosti, ktorú vníma ako synonymum.

3.3.1 Pasívny súcit

Súvisí s ľutovaním druhých ľudí vtedy, keď človek má nedostatok možností a spôsobov ako pomôcť. Ľútosť s druhými sa často vyskytuje u tých, ktorých považujeme za beznádejných a bezradných. Nie je ale vylúčené ich vlastné pričinenie, ktoré ich mohlo dostať do ťažkej situácie. Súcitiaci človek je

skôr vnímaný ako pasívny pozorovateľ. „*Lítost nemá intervenční charakter, a v tomto smyslu je často chápána jako určitý luxus.*“ (STUHLÍKOVÁ, 2007, s. 169). Súcit či ľútosť môže zabraňovať v aktívnej pomoci tým, ktorí to potrebujú, preto sú pracovníci pomáhajúcich profesií vedení k tomu, aby sa vyvarovali pasívneho súcitenia, alebo aby neľutovali svojich klientov.

Tento typ ľútosti sa môže objaviť v prípadoch, kedy už neostáva žiadna reálna možnosť pomoci, napr. človek trpiaci nevyliciteľnou chorobou, ktorému nemáme ako pomôcť (STUHLÍKOVÁ, 2007).

3.3.2 Aktívny súcit

Jednou z hlavných charakteristík aktívneho súcitenia je naša väčšia angažovanosť, osobná zaujatosť, schopnosť a ochota pomáhať. Jeho predpokladom je vnímaná rovnosť a podobnosť s druhým človekom (STUHLÍKOVÁ, 2007).

Aktívny súcit vnímame ako nespokojnosť so situáciou, ktorá je z krátkodobého hľadiska nezmeniteľná a snažíme sa ju zvládnuť. Zdôraznené je pranie po prekonaní ťažkej situácie druhého človeka a z toho vyplývajúca úľava. Tento typ súcitu je, tak isto ako pasívny súcit, spojený s nespravodlivým utrpením druhého človeka, ale rozdiel je vo vnímaní situácie, do ktorej sa jedinec dostal. „...*při soucitu máme snahu zdůrazňovat nezáměrné elementy chování druhého, které způsobily, že se dostal do situace, v níž je; oproti tomu při politování druhého obvykle nevyključujeme jeho vlastní zodpovědnost za současnou situaci.*“ (STUHLÍKOVÁ, 2007, s. 171) Je prítomná tendencia hľadať príčiny nešťastia mimo neho, tzn. zbavovať ho vlastnej zodpovednosti za jeho ťažkosti.

3.4 Nenávist'

Úloha, pôvod, vplyvy

Nenávist' je priradovaná k citovým vzťahom s tendenciou k averzii či hostilite a agresívnemu správaniu, alebo k vyhýbaniu sa objektu a k držaniu si odstupu. Hartl a Hartlová ju popisujú ako hlbokú a intenzívnu emóciu. Spojená je s potrebou zámerne a vedome poškodiť predmet nenávisti, z čoho má jedinec následne radosť (HARTL a HARTLOVÁ, 2009, s. 348). Je charakteristická svojou zameranosťou na určitý objekt, ktorý hodnotíme negatívne, napr. nenávidenú osobu celkovo vnímame ako zlú a jej ďalšie vlastnosti či rysy nepovažujeme za podstatné. Prevažuje len jej negatívne hodnotenie.

Predmetom môže byť osoba, skupinu, činnosť, hodnoty či náboženské alebo politické ideály a i. (NAKONEČNÝ, 2000; STUHLÍKOVÁ, 2007). Stuchlíková dodáva, že „*nenávist obsahuje určité odosobnení (odcizení)*“ (STUHLÍKOVÁ 2007, s. 140). Ako príklad uvádza predsudky, ktoré pramenia z nedostatočnej informovanosti alebo zo skresľovania informácií. Nakonečný sa zmieňuje o niekoľkých druhoch nenávisti, napr. rasová, triedna, generalizovaná a pod. (NAKONEČNÝ, 2000).

Prežívanie

Nenávist' je spojená s celkovým odčerpávaním vnútornej energie a je spojená s prežívaním nepríjemnosti a negatívnymi emóciami. Nenávist' v sebe obsahuje tri citové komponenty: odpor, nepriateľstvo a hnev. Nachádza úzke spojenie s agresiou (NAKONEČNÝ, 2000). Stuchlíková pridáva k nenávisti aj prívlastok chladnokrvnosti. Intenzívne prežívanie skôr spája s hnevom ako s nenávist'ou, ale na druhej strane upozorňuje na fakt, že aj nenávist' môže byť silne a hlboko prežívaná. Nenávist' považuje v porovnaní s prežívaním hnevu skôr za pasívnu. Autorka sa zmieňuje o tenkej čiare medzi hnevom a nenávist'ou. Hranice sú mnohokrát priepustné, kedy hnev môže prerásť do nenávisti (STUHLÍKOVÁ 2007).

Tento cit je spojený s nejakou situáciou, objektom, či osobou, ktorú hodnotíme a považujeme pre nás za ohrozujúcu alebo zlú. Môžeme si napríklad myslieť, že nám osoba, ktorá je predmetom danej emócie, chce ublížiť, alebo nám nejako uškodiť. Zdôraznené je predovšetkým obzvlášť negatívne hodnotenie predmetu daného citu.

Telesná stránka

Človek môže pozorovať telesné prejavy nenávisti, medzi ktoré patria napr. zvýšenie krvného tlaku, zrýchlenie srdcového tepu, celkové prekrvenie tváre, chvenie tela, zmenená kvalita dýchania. Mimika je podobná ako pri prežívaní hnevu, tzn. mračenie sa, zaťaté pery a zuby, stuhnutý výraz tváre.

Chovanie

Pri prežívaní nenávisti môže mať človek tendencie zničiť, alebo zaútočiť na to, čo je nenávidené. D. Krech a R. S. Crutchfield považujú za podstatu nenávisti spojenie agresie a nepriateľstva. „... *psychologická podstata nenávisti, tohoto veľmi komplexného pocitu, spočíva v agresívnom a hněvivém nepřátelství, v citovém vztahu, který je spojen se snahou poškodit nebo zničit objekt nenávisti.*“ (cit. podľa NAKONEČNÝ, 2000, s. 321). Je výrazná snaha po deštrukcii daného objektu nenávisti a s tým spojené aj predstavy deštrukcie. Ďalšou možnosťou reagovania na zdroj nenávisti je vyhýbanie sa. Človek môže prejavovať túžbu a snahu po odstupe od tohto predmetu.

Zvláštnym druhom je nenávisť obrátená voči sebe samému – sebanenávisť. Príkladom môže byť jedinec, ktorý nemôže vystáť určité aspekty, rysy vlastnej osoby a zároveň si praje tieto negatívne vlastnosti zničiť (NAKONEČNÝ, 2000).

3.5 Nádej

Hlavným znakom nádeje je jej zameranie na budúcnosť. Je to komplexný ľudský cit, emočný postoj. Úzko súvisí s vierou a pozitívnym presvedčením, že jedinec dosiahne svoje osobné ciele a prania. Pomáha človeku prekonať ťažké chvíle. Dôležitý je odkaz na optimistické naladenie. Nádej pôsobí aj ako zdroj sily na boj proti strachu a obavám. Významná je jej motivačná funkcia (HARTL a HARTLOVÁ, 2009, s. 338; PLHÁKOVÁ, 2004).

Patrí medzi pozitívne emócie, ktoré väčšinou vnímame vtedy, keď sa cítime bezpečne. Nádej ale tvorí výnimku. Nádej sa objavuje v časoch, keď sa situácia, v ktorej sa jedinec ocitol, zdá zúfalá a hrozná, tiež v stavoch pochybností a neistoty. Môže byť charakterizovaná ako stav, kedy sa obávame najhoršieho, ale očakávame lepšie (FREDERICKSON, 2009). Je odlišná od pozitívneho myslenia, ktoré sa používa predovšetkým ako terapeutický a systematický proces v psychológii na odvrátenie pesimizmu.

James Averil et al. je toho názoru, na rozdiel od niektorých odborníkov, že nádej je emócia, ktorú sa učíme v priebehu socializácie. Zistil, že láska, hnev a nádej majú päť spoločných črt: 1. sú náročné na zvládanie, reguláciu 2. ovplyvňujú spôsob myslenia a vnímania udalostí, 3. vplývajú na chovanie, 4. majú motivačný účinok na správanie a zvyšujú vytrvalosť a 5. ich pozná (cíti) každý jedinec (cit. podľa DUNAVOLD, 1997).

3.6 Hnev

Hnev má spojitosť s agresiou a hostilitou. Nakonečný, Plháková aj Stuchlíková sa zhodujú na tom, že hnev je jednou zo základných, vrodenných emócií. Nakonečný poukazuje na to, že hnev môže byť súčasťou ďalších emócií ako napr. nenávisť či závisť (NAKONEČNÝ, 2000; PLHÁKOVÁ, 2004; STUHLÍKOVÁ 2007).

Úloha, pôvod, vplyvy

Hnev najčastejšie vzniká v situáciách, kedy nemôžeme dosiahnuť to, čo chceme, o čo sa snažíme. Plháková za zdroj hnevu (zlosti) považuje predovšetkým frustráciu, teda nenaplnené snahy. „*Hněv (zlost) vzniká nejčastěji v situacích, kdy nám nějaká překážka brání v uskutečnění snah či v dosažení cílů – tedy ve frustrujících situacích.*“ (PLHÁKOVÁ, 2004, s. 406). Je teda vnímaný ako odpoveď na určitú situáciu, podnet. Tieto okolnosti vedú k útočnému a agresívnemu správaniu zameranému na prekážku. Bandura za zdroj hnevu považuje tieto typické situácie – slovné a fyzické napadnutie, blokovanie cieľovej aktivity (frustrácia) a deprimovanie (cit. podľa STUHLÍKOVÁ, 2007, s. 142). Autorka síce píše o deprimácii, ale pravdepodobne má na mysli depriváciu, ktorá podľa Hartla a Hartlovej znamená strádanie, chýbanie či strata niečoho potrebného pre organizmus, prípadne nedostatočné uspokojenie potrieb. Slovo „deprimovaný“ je charakteristické pocitmi sklúčenosti, stiesnenou náladou, ktorá má väčšinou vonkajšiu príčinu. Súvisí skôr so stavom depresie (HARTL a HARTLOVÁ, 2009, s. 107). Zabránenie odmenám je buď frustrácia, alebo deprivácia.

Hnev v spojení s agresiou je biologicky účelné spojenie fyzických síl človeka, ktorý je pripravený na útok. Spojenie hnevu a hostility, resp. nenávisť, poukazuje na tendenciu k deštrukcii nepriateľa, ohrozujúceho podnetu. Pôvodnou funkciou hnevu, agresie a hostility bolo odstránenie prekážky, ktorá bránila v dosiahnutí nejakého vytýčeného cieľa (NAKONEČNÝ, 2000).

Prežívanie

Pre hnev je charakteristické silné afektívne prežívanie, ktoré je odpoveďou na nejakú urážku, frustráciu a pod. (HARTL a HARTLOVÁ, 2009, s. 191). Prežívanie hnevu môže mať dve fázy (fázu nepríjemnú a zmiešanú), ako nepríjemný a napätový stav, ktorý nás určitým spôsobom núti k útoku. Prežívanie závisí od toho, či bol predošlý výsledok útoku spojený s víťazstvom alebo prehrou. Podľa toho vnímame výslednú situáciu buď ako príjemnú alebo nepríjemnú (NAKONEČNÝ, 2000).

Agresívne správanie a prejavovanie hnevu je závislé na tom, ako jedinec hodnotí a interpretuje situáciu. Dôležitá je aj príčina, ktorá v nás túto emóciu vyvolala (STUHLÍKOVÁ, 2007). Neúmyselné šliapnutie na nohu v supermarkete pravdepodobne nebude viesť k hnevlivej reakcii, ale naopak zámerné a cielené urážky na blízku osobu s väčšou pravdepodobnosťou povedú k prebudeniu hnevu.

Podľa intenzity prežívania hnevu môžeme rozoznať jeho jednotlivé odtiene. Slabšou formou hnevu je nahnevávanie sa. Človek takto môže reagovať napríklad v situáciách, kedy nie je s niečím spokojný, alebo sa mu nedarí. Silnejší druh hnevu je zúrivosť (NAKONEČNÝ, 2000).

Telesná stránka

Mozgové štruktúry zodpovedné za spracovanie hnevu sú v limbickom systéme. Podráždením amygdaly vzrastá hnev a dráždenie jadra nucleus caudatus ho znižuje (STUHLÍKOVÁ, 2007). Buss, ktorý skúmal neurofyziológické mechanizmy hnevu, dospel k záveru, že na reakcii hnevu sa podieľa mozgová kôra, hypothalamus, amygdala a príslušné štruktúry. Hypothalamus aktivuje nervovými impulzmi hlavový ganglión autonómneho nervového systému (ANS). Z ANS sú tieto impulzy privádzané do sympatického NS, ktorý aktivuje príslušné orgány. Hypothalamus aktivuje nadobličky, ktoré vylučujú adrenalín a noradrenalín (cit. podľa NAKONEČNÝ, 2000, s. 262-263).

Pri prežívaní hnevu sa dostavia príslušné fyziologické reakcie – zvýšenie krvného tlaku a tepu, hlbšie dýchanie, rozšírenie ciev a zvýšenie hladiny cukru v krvi, zvyšuje sa zrážanlivosť krvi. Do krvného obehu sú vylučované aj hormóny nadobličiek – adrenalín a noradrenalín. Je potrebné brať do úvahy aj individuálne odlišnosti vo fyziologických reakciách, rôzni jedinci môžu v prežívaní danej emócie rôzne fyziologicky reagovať (STUHLÍKOVÁ, 2007; NAKONEČNÝ, 2000).

Chovanie

Telo sa pripravuje na útok prikrčením sa, prudkými pohybmi. Pozorovať môžeme zaťaté päste, zuby, nosné dierky sa rozšíria. Dobre viditeľné je sčervenanie tváre. Môžu nastať nekoordinované až kŕčovité pohyby tela (NAKONEČNÝ, 2000). Zhoršená je koncentrácia a vedomá kontrola. S tým môže súvisieť aj zhoršená schopnosť myslenia, usudzovania a verbalizácie (NAKONEČNÝ, 2000).

Od narodenia človek postupne preberá normy a hodnoty, ktoré daná spoločnosť akceptuje. Verejné vyjadrovanie hnevu je v niektorých spoločnostiach silno potlačované, čo môže spôsobiť narušenie homeostázy v organizme a následne vyvolať psychosomatické ochorenia (NAKONEČNÝ, 2000). Rovnaký následok môže mať aj nadmerné vyjadrovanie hnevu spojené napr. so syndrómom tzv. „chovania typu A“.

Vo vyjadrovaní hnevu má značný vplyv kultúra, naučený a vrozený spôsob chovania ale aj rozdielnosť medzi pohlaviami. Evolucionistické a sociobiologické teórie emócií hovoria o tom, že hnev ako aj agresívne jednanie je človeku vlastné, tzn. chápu ho ako inštinkt. Vplyv na jeho reagovanie je biologicky a geneticky dané. Iné, napr. psychodynamické teórie, vysvetľujú agresiu na princípe pudového pretlaku, ktorý sa hromadí v jedincovi a odreagovaním dochádza ku katarzii. Teórie sociálneho učenia považujú agresiu za naučený spôsob jednania, ktorý je spojený s pozitívnym posilnením, odmenami (VÝROST, SLAMĚNÍK, et al., 2008; STUHLÍKOVÁ, 2007).

Stuhlíková poukazuje na gendrové rozdiely v prejavovaní agresívneho správania, ktoré sú dané kultúrou a naučenými vzorcami chovania v sociálnom prostredí. Expresívne vyjadrovanie sa viac objavuje u mužov ako u žien. Ženy majú tendenciu obracať agresiu smerom k sebe, dovnútra, alebo potlačovať jej prejav (STUHLÍKOVÁ 2007).

3.7 Radosť

Radosť patrí k základným, univerzálnym a vrodenným emóciám. Nakonečný ju definuje ako „*příjemný cit, spojený s celkovým oživením*“ (NAKONEČNÝ, 2000, s. 247). Radosť je vo všeobecnosti priradovaná k pozitívnym emóciám.

Úloha, pôvod, vplyvy

Za zdroje radosti považuje Plháková spolu s Nakonečným dosiahnutie úspechu, zisku či cieľa, uznanie, náklonnosť (NAKONEČNÝ, 2000; PLHÁKOVÁ, 2004). Zástancovia opačného názoru tvrdia, že neexistuje žiadny pozitívny činiteľ radosti. Radosť vnímajú ako vedľajší produkt pri zmierňovaní negatívnych vplyvov, napr. stres či strach a i. (NAKONEČNÝ, 2000). Osobne sa prikláňam k názoru, ktorý zastávajú Plháková, Nakonečný či Stuchlíková. Domnievam sa, že radosť môže byť vyvolaná pozitívnou emočnou reakciou bez toho, aby človek prežíval negatívne city. Prijemný citový stav vyvolaný zmiernením alebo vymiznutím negatívnych vplyvov je možné skôr označiť pojmom úľava (cit. podľa BALCAR, 1973, s. 355-356).

Prežívanie

Radosť sa líši intenzitou prežívania. Ako píše Plháková, slabšia intenzita radosti je pocit pohody. O stupeň silnejšia je radosť. Najsilnejšia je extáza alebo pocit triumfu (PLHÁKOVÁ, 2004). Iný pohľad na rôzne formy radosti a jej intenzitu ponúka Nakonečný, ktorý za slabší druh radosti považuje spokojnosť a za najsilnejší pocit šťastia. S Plhákovou sa zhodujú na rovnakej charakteristike extáze, ktorú obidvaja považujú za vrchol blaha (NAKONEČNÝ, 2000). Stuchlíková rozlišuje medzi dvoma typmi šťastia: citom radosti, ktorý vníma ako krátkodobú a intenzívnu emóciu šťastia, a medzi šťastím, ktoré je charakteristické svojim dlhým trvaním (STUHLÍKOVÁ, 2007).

Telesná stránka

Podráždením laterálnej časti hypothalamu, ale aj iných častí mozgu, je možné vzbudiť prežívanie radosti rôznej intenzity. Náš mozog si rýchlo zvyká na to „dobré“, a preto hrozí riziko psychickej závislosti na citoch slasti a radosti vplyvom tzv. oponentných procesov (STUHLÍKOVÁ, 2007). Uvoľnením neurotransmitéru dopamínu v špecifických oblastiach mozgu vedie k prežívaniu intenzívnych príjemných citov. Vysoká hladina serotonínu tiež vyvoláva stavy príjemnosti (ATKINSONOVÁ et al., 2003).

Koukolík rozlišuje smiech spontánny a herecký. Prvý druh smiechu, ktorý je mimovoľný, má svoj neurofyziologický základ v amygdale, v časti hypothalamu, thalamu a v hornej časti mozgového kmeňa. Druhý typ, herecký smiech riadený našou vôľou, má základ v premotorických oblastiach čelnej kôry, v motorickej kôre a v prednej oblasti mozgového kmeňa. Dva odlišné systémy sú zodpovedné za kontrolu dvoch odlišných druhov smiechu (KOUKOLÍK, 2005).

Rovnako sa pocit radosti prejaví aj na fyziologickej rovine, napr. rozšírenie ciev, zrýchlené dýchanie a zvýšený srdečný tep a celkové prekrvenie tkanív (NAKONEČNÝ, 2000).

Chovanie

Výraz tváre pri radosti je univerzálny, objavuje sa už od raného detstva. Pri vyjadrovaní radosti prevažujú nasledujúce znaky: typické skrivenie úst, lesknutie očí a častokrát prítomnosť smiechu či spevu (NAKONEČNÝ, 2000). Radosť je možné dávať najavo aj motoricky – poskakovaním, rozhadzovaním rukami, tleskaním.

Pozitívny vplyv má táto emócia aj na sociálnu otvorenosť a komunikatívnosť, ktoré sú pod jej vplyvom zosilnené. Napríklad šťastný človek je viac otvorený svetu a možnostiam v porovnaní so smutným jedincom, ktorý je sa uzatvára do seba aj pred okolím (NAKONEČNÝ, 2000).

3.8 Strach

Strach patrí k základným, vrozeným emóciám. Je spoločný pre všetky kultúry. Charakteristická je jeho naviazanosť na určitý objekt, predmet či udalosť. Zhodným stavom je úzkosť, u ktorej však väzba na vyvolávajúci predmet chýba. Spolu s úzkosťou a patologickým smútkom (depresiou) je strach hlavným predmetom výskumov a experimentov s emóciami (PLHÁKOVÁ, 2004; STUHLÍKOVÁ, 2007).

Úloha, pôvod, vplyvy

Medzi hlavné činitele plodiace cit strachu patrí hroziaca strata subjektívne dôležitej hodnoty (PLHÁKOVÁ, 2004), prítomnosť potenciálneho nebezpečenstva, ohrozenia (STUHLÍKOVÁ, 2007), hrozba bolesti alebo smrti, absencia istoty a bezpečia (NAKONEČNÝ, 2000). Repertoár podnetov vzbudzujúcich cit strachu sa môže s pribúdajúcim vekom rozširovať, pretože človek sa dokáže naučiť báť určitých predmetov, ktoré sú viazané na predstavivosť (HARTL a HARTLOVÁ, 2009, s. 566-567).

Strach je možné odlišovať podľa rôznych faktorov. Je možné rozlíšiť dva druhy strachu: 1. strach inštinktívny, ktorý je vrozený, 2. strach získaný, pre ktorý sú získané podnety naučené (NAKONEČNÝ, 2000). Špecifický druh strachu, ktorý je patologický, sa nazýva fobia. Je možné ju definovať ako iracionálny strach, ktorý nemá odôvodnenie. Medzi najznámejšie fobie patrí arachnofobia (strach z pavúkov), agorafobia (strach z otvorených priestranstiev) alebo klaustrofobia (strach z uzavretých priestorov) (NAKONEČNÝ, 2000).

Strach má z evolučného hľadiska predovšetkým ochrannú funkciu. Vedie k úniku, obrane či vyhýbaniu sa ohrozujúcim podnetom (PLHÁKOVÁ, 2004). Služi aj ako motivátor či zdroj konštruktívnej energie (STUHLÍKOVÁ, 2007). *„Také subjektu může strach sloužit jako varovný signál, a tak může usměrňovat jeho myšlení a jednání k novým způsobům hledání záchrany. Kromě toho může lidi vést k tomu, aby se sjednotili v obraně proti hrožícímu nebezpečí.“* (NAKONEČNÝ, 2000, s. 255). Funkcia strachu teda spočíva vo vyhľadávaní

bezpečia a vo vyhýbaní sa nebezpečenstvu. Prejavuje sa tendencia k združovaniu sa do skupín, čo je z hľadiska prežitia výhodné, pretože skupina viacerých jedincov má väčšiu šancu na prežitie, ako keby mal človek čeliť ohrozeniu sám.

Prežívanie

Strach je prežívaný ako negatívny cit, ktorý vzniká v situáciách vnímaného nebezpečenstva. S touto emóciou sú spojené aj pocity tiesne, bezmocnosti, ohrozenia.

Typické sú rôzne stupne intenzity jeho prežívania. Podľa Plhákovej sú najslabšie prežívané mierne obavy, ktoré sa môžu vystupňovať až v panickú hrôzu alebo des. O iných medzistupňoch sa už autorka nezmieňuje (PLHÁKOVÁ, 2004). Nakonečný navyše hovorí aj o príjemnom strachu, ktorý môžeme sledovať napr. u priaznivcov hororových filmov či príbehov. Osobne sa ho situácia vzbudzujúce strach netýkajú, ale môže to viesť ku vzniku fobií, ktoré súvisia s takto vnímaným obsahom. Ako o inom druhu strachu autor hovorí o zúfalstve, kedy sa jedincovi situácia vymyká z rúk tak, že ju už nedokáže zvládnuť. Ďalšou formou je tréma. Definuje ako strach zo zlyhania, ktorá ma tendenciu narušiť sebavedomie a aj výkon (NAKONEČNÝ, 2000).

Telesná stránka

Cit strachu aktivuje sympatikus. Medzi periférne fyziologické reakcie pri prežívaní strachu patrí napr. zrýchlené dýchanie a tep srdca, uvoľňovanie glukózy do krvi, zvieravý pocit v hrudnej oblasti a krku, prítomnosť slabosti, trasenia, znížená sekrécia slín, vystúpenie potu, kontrakcia ciev, zblednutie pokožky, klesanie telesnej teploty, spomalenie tráviacej činnosti, rastie vodivosť kože aj svalové napätie (NAKONEČNÝ, 2000; STUHLÍKOVÁ, 2007).

Fyziologické funkcie môžu byť ovplyvnené celkovým hodnotením situácie a tiež tým, ako ju vnímame. Podiel má na tom aktívny coping, kedy človek predpokladá, že situáciu zvládne a pasívny coping, pri ktorom jedinec nemá kontrolu nad situáciou a nemá alebo je nechce ovplyvniť. Pri aktívnom

copingu sa vylučujú hormóny adreanlín a noradrenalín a naproti tomu pri pasívnom copingu sa vylučuje len adrenalín (STUHLÍKOVÁ, 2007).

Chovanie

Hlasovou reakciou na strach je krik, prosenie, volanie o pomoc. Charakteristický je aj výraz tváre – oči a ústa sú doširoka otvorené, obočie je zdvihnuté (NAKONEČNÝ, 2000).

Podnety, ktoré sú silné a neočakávané, môže vyvolať vrodenu reakciu úľaku, ktorá je charakteristická určitým pohybovým vzorcom. Celé telo sa prikrčí, stiahne sa hlava, ramená, pokrčia sa kolená. Niektorí odborníci nepovažujú túto vrodenu reakciu za emocionálnu, ale ako reflex kostrového svalstva (NAKONEČNÝ, 2000).

Pri prežívaní strachu je typická úniková reakcia. Môže sa prejavíť útekom alebo ustrnutím. Nakonečný s citom strachu spája útek a únik, ktorý od seba navzájom odlišuje. Útek charakterizuje ako „*vzorec koordinovaných pohybov, ktorý je u rôznych živočíšnych druhů různý*“ (NAKONEČNÝ, 2000, s. 255). Pod pojmom únik rozumie nejakú účelnú aktivitu, ktorou sa bránime pred ohrozením. Ako príklad uvádza kúpu zbrane. Človek, ktorý už nemá možnosť zo situácie nijako uniknúť, a teda ani utiecť, môže reagovať bojom (NAKONEČNÝ, 2000).

Strach má značný vplyv aj na sociálne chovanie, dochádza k zvýšeniu sociálneho kontaktu s druhými ľuďmi (STUHLÍKOVÁ, 2007). V ťažkých časoch sa prejavuje ľudská potreba po kontakte a domnievam sa, že značnú rolu zohráva aj zdieľanie citov a informácií.

4 Metódy skúmania emócií

Vo svojej bakalárskej práci vychádzam z premisy, že emócie sú komplexné javy, na ktorých sa podieľajú tri komponenty: zložka telesná, behaviorálna a zložka prežívania.

Súhlasím s názorom Karla Balcara, ktorý píše, že nie možné popísať emóciu v jej čistej podobe a vnímať ju ako oddelenú od iných stavov, vonkajších vplyvov či procesov (BALCAR, 2011). Rovnaký postoj vyjadruje aj Jozef Daniel et al., ktorý podotýka, že vyvolané emócie podliehajú mnohým vplyvom. *„K mnohým zvláštnostiam výskumu emócií patrí, že sa na ich vyvolaní a priebehu zúčastňuje rad činiteľov, ktoré sa len ťažko dajú oddeliť a špecifikovať.“* (DANIEL, et al., 2003, s. 210) A práve zložitosť a komplikovanosť emócie sťažuje výskumníkom dosiahnuť stopercentne relevantné závery.

Meranie emócií a vyhodnocovanie výsledkov je náročná úloha. Používajú sa rôzne metódy na ich skúmanie. Daniel et al. rozdeľuje metódy na: 1. fyziologické a iné metódy, 2. psychologické metódy. Vymenujem jednotlivé metódy, ktoré autor uvádza (DANIEL, et al., 2003).

1. Fyziologické a iné metódy merania emócií
 - a. meranie emočných prejavov na periférii organizmu
 - bioelektrická reaktivita kože (BRK), elektrická aktivita svalov (EMG)
 - b. zmeny v obehovom ústrojenstve
 - tep srdca (EKG), krvný tlak, objem tela (pletysmografia)
 - c. zmeny v dýchacom ústrojenstve
 - d. meranie elektrickej aktivity mozgu
 - elektroencefalografia (EEG)
 - e. biochemické metódy
 - hladina katecholamínov v krvi, resp. v moči

2. Psychologické metódy

a. metódy pozorovania

- v prirodzených a experimentálnych podmienkach
- pozorovanie výrazu tváre u ľudí, sledovanie pantomimických prejavov tela a hlasových výrazov

b. dotazníkové metódy

- Taylorova škála manifestnej úzkosti (MAS), Spielbergov dotazník STAI, Kondášova Škála klasickej, sociálnosituáčnej anxiety a trémy (KSAT)

c. testové metódy

- Stroopov test interferencie

Balcar rozdeľuje metódy na zisťovanie emócií do troch kategórií (BALCAR, 2011):

1. Experienciálny prístup: pýtanie sa na subjektívne citové a kognitívne prežívanie (rozhovor, dotazníky, sebaopisovacie stupnice)
2. Behaviorálny prístup: posudzovanie inštrumentálneho a výrazového chovania
3. Fyziologický prístup: meranie ukazovateľov fyziologickej aktivity (centrálny a periférny nervový systém)

Existuje mnoho spôsobov, ako k výskumu emócií pristupovať. Jednou z týchto ciest je typový a dimenzionálny prístup.

4.1 Typový a dimenzionálny prístup

Dimenzionálny prístup vysvetľuje koncept emócií pomocou niekoľkých základných dimenzií (aspektov či rozmerov), podľa ktorých je ktorákoľvek emočná odpoveď organizovaná. Príkladmi sú: valencia, vzrušenie (aktivácia) a približovanie-vyhýbanie (MAUSS a ROBINSON, 2009). Dimenzia valencie sa týka stavov príjemnosti/nepříjemnosti, dimenzia vzrušenia porovnáva stav

vysokého a nízkeho nabudenia či aktivácie. Posledná dimenzia hovorí o tendencii k vyhýbaniu/priblíženiu sa k stimulu, podnetu.

Typový (diskrétny) prístup tvrdí, že každá emócia je jedinečná svojou zážitkovou skúsenosťou, fyziologickou reakciou a chovaním a túto jedinečnosť nemožno vystihnúť ich vymedzením len pomocou spoločných emočných dimenzií (EKMAN, 1999).

Iris B. Mauss a Michael D. Robinson vo svojom výskume porovnávali emočné odpovede na podnety z hľadiska dimenzionálneho a diskkrétneho prístupu (MAUSS a ROBINSON, 2009). Výsledky ukázali, že meranie emočných odpovedí lepšie popisuje dimenzionálna perspektíva. Na druhú stranu vyjadrujú názor, že každá jednotlivá, diskrétna emócia môže byť vyjadrená spomínanými tromi dimenziami. „*It is possible to reconcile dimensional and discrete perspectives to some extent by proposing that each discrete emotion represents a combination of several dimensions.*“¹ (MAUSS a ROBINSON, 2009, s. 211). Rozdielnosť prístupov je v spôsobe vytvárania a popisovania emočných stavov. Pripúšťajú možnosť zlúčenia týchto dvoch prístupov v ďalších výskumoch emócií a uznávajú, že emócie sú vytvárané mnohonásobnými situačne a individuálne odlišnými procesmi. „*Practically speaking, then, there is no “gold standard” measure of emotional responding.*“² (MAUSS a ROBINSON, 2009, s. 228). Na emóciách sa podieľa mnoho činiteľov, ktoré sťažujú ich individuálne skúmanie a jednoznačnú interpretáciu ich vzniku.

4.2 Použité metódy vo výskumnej sonde

V empirickej časti bakalárskej práce som vo výskumnej sonde použila metódu sémantického diferenciálu a metódu priameho posudzovania na dopredu zvolených dimenziách.

¹ vlastný preklad: „*Je možné zlúčiť dimenzionálnu a diskrétnu perspektívu do určitého obsahu návrhom, že každá jednotlivá emócia reprezentuje kombináciu niekoľkých dimenzií.*“

² vlastný preklad: „*Prakticky povedané, nie je žiadny „zlatý štandard“ na meranie emočného reagovania.*“

V tejto kapitole pojednám o posudzovacích stupniciach všeobecne. Svoboda preberá Guilfordovu klasifikáciu posudzovacích stupníc, pričom Guilford za kritérium považuje ich spôsob administrácie. Škály rozdeľuje ich do piatich skupín: 1. numerické, 2. grafické, 3. štandardné, 4. kumulatívne a 5. posudzovacie škály s nútenou voľbou (SVOBODA, 2005). Na rozdiel od Svobody, ktorý radí SD do piatej kategórie, upozorňujeme, že táto metóda spojuje vlastnosti stupnice numerickej, grafickej a nútenej voľby. To tiež platí o metóde priameho posudzovania na dopredu zvolených dimenziách „*Posuzovatel v tomto případě posoudí daný prvek a označí jej jedním z čísel, jež tvoří posloupnost, a to tím, které se mu jeví být nejvhodnějším.*“ (SVOBODA, 2005, s. 299). Subjekt označeným číslom vyjadří posudzované slovo, vetu.

Na krajných bodoch škály sú väčšinou extrémne označenia, tzv. zakotvenie škály. Stupnice môžu byť 4-9bodové, ale prevažne sa používajú sedembodové stupnice. Rovnako je možné zostaviť škálu s párnym alebo nepárnym počtom čísel. „*Škály s lichým počtem stupňů umožňují neutrální (někdy také alibistická) rozhodnutí, škály se sudým počtem stupňů tuto “sémantickou nulu” nemají, a posuzovatel je proto nucen k rozhodnutí, které konverguje k jendomu z krajních bodů škály.*“ (CHRÁSKA, 2007, s. 159). Výhoda stupnice s nepárnym počtom je v tom, že subjekt môže zvoliť neutrálnu hodnotu, a tak sa neprikloniť ani k jednému z pólov. Tento typ škály je vo výskumoch bežnejší (CHRÁSKA, 2007). Vo svojej výskumnej sonde v súlade s tým volím 7-bodovú stupnicu a to pre obe metódy posudzovania rovnako.

Vo svojej výskumnej sonde využívam pojmy ôsmych práve popísaných emócií k overeniu, či často užívané metódy dimenzionálneho popisu emócií vedú k podobným výsledkom. K tomu v empirickej časti vzájomne porovnam metódu SD s metódou priameho posudzovania emócií na dopredu zvolených dimenziách. Obe tieto metódy využívajú posudzovacích stupníc. Líšia sa však tým, že v prvej uvedenej metóde sa dimenzie obsiahnuté v posúdení vyvodzujú zo získaných výpovedí skúmaných osôb, zatiaľ čo v druhej metóde sú dimenzie dopredu stanovené na základe teoretických hypotéz.

EMPIRICKÁ ČASŤ

5 Skúmaný problém, ciele práce a hypotézy

Pri skúmaní psychologických javov je možné spravidla nájsť, čo majú ich rôzne skupiny spoločné a v čom sa navzájom odlišujú. Sama som si zvolila k takto zameranému skúmaniu oblasť emócií. Cieľom mojej štúdie bolo zistiť, ako je možné v skupine zvolených, v teoretickej časti popísaných, ôsmich základných emócií zistiť, odkryť ich spoločné a odlišné rysy.

Tento rozbor som urobila na súbore skúmaných osôb pomocou dvoch prístupov k posúdeniu vlastností, ktoré jednotlivým emóciám ľudia prisudzujú.

Prvým prístupom je posúdenie jednotlivých emócií pomocou nepriameho, prežitkového posúdenia metódou Osgoodovho sémantického diferenciálu (OSGOOD et al., 1957). Ten bol vytvorený ako všeobecný nástroj k posudzovaniu zvolených predmetov či pojmov, ktoré ich zastupujú pomocou stupníc, ktoré k nim nemajú priamy popisný vzťah. Ide teda skôr o asociácie spojené s prežívaním, teda konotácie.

Druhým prístupom je posúdenie jednotlivých emócií pomocou priameho ohodnotenia ich popisných znakov zvolených na základe psychologickéj teórie emócií a bežného povedomia o ich vlastnostiach.

Pomocou faktorovej analýzy som uskutočnila zjednodušenie získaných údajov v oboch smeroch hodnotenia. Cieľom tu je jednak zistiť, aké spoločné faktory je možné nájsť v súbore konotatívne a v súbore denotatívne vytvorených popisných stupníc, tzn. či sa objavia rozdielne alebo spoločné faktory, ktoré Ch. Osgood nachádzal v mnoho iných pojmových oblastiach pomocou metódy SD, teda trojica faktorov „hodnotenia“, „potencie“ a „aktivity“ (OSGOOD et al., 1957). Ďalším cieľom tak bolo vzájomne porovnať takto získané faktory konotatívneho a denotatívneho významového priestoru medzi sebou navzájom a zistiť mieru zhody alebo odlišnosti medzi nimi.

5.1 Overované hypotézy

1. Obsahová skladba hlavných spoločných faktorov konotatívnej a denotatívnej povahy bude odlišná, vzhľadom k tomu, že ide o posúdenie rôzneho druhu.
2. V súbore konotatívnych stupníc – sémantického diferenciálu – budú zistené faktory odpovedajúce Osgoodovej teórii trojfaktorovej skladby významového priestoru, teda hodnotenia, potencie, aktivity.

6 Metóda skúmania

6.1 Nástroj skúmania

V nasledujúcej podkapitole popíšem metódu sémantického diferenciálu a metódu posudzovania emócií na dopredu zvolených dimenziách, ktoré boli použité vo výskumnej sonde.

6.1.1 Sémantický diferenciál

Autorom metódy sémantického diferenciálu (SD) je Charles Osgood. SD slúži na zachytenie významu slova, ktoré má pre človeka zvláštny a jedinečný význam – konotatívny význam. „... *jedinečného a neopakovateľného, viditeľného jen vnitřním zrakem toho, toho kdo toto slovo vyslovuje. Tento jedinečný, často utajený význam, který má slovo pro konkrétního člověka, nazýváme konotativním významem slova.*“ (FERJENČÍK, 2000, s. 190). Znamená to, že každý človek prisudzuje slovám svoj vlastný citový význam a citovú závažnosť. Napr. pri vyslovení slova „škola“ to môže v jednom človeku vyvolať príjemné spomienky, ale v druhom to môže vzbudzovať pravý opak. Konotát teda označuje slovo jeho citovým, metaforickým významom, zatiaľ čo význam slova v jeho obsahovom, slovníkovom význame je jeho denotátom.

Metóda SD predpokladá, že posudzované slová je možné umiestniť v určitom významovom priestore danej osoby, ktorý je vymedzený obecnějšími dimenziami. Cieľom korelačnej analýzy údajov je ich odhalenie, ktoré sú získané metódou konotatívneho hodnotenia posudzovaných predmetov sémantického diferenciálu. Spomínané slovo „škola“ sa u prvej osoby objavuje na inom mieste tohto priestoru, ako u druhej osoby.

Podľa teórie SD ľudia vnímajú konotatívny význam slov najčastejšie z hľadiska troch dimenzií: dimenzia hodnotenia,encie a aktivity (CHRÁSKA, 2007; FERJENČÍK, 2000). Vymenované tri dimenzie sú najuniverzálnejšie, ale samozrejme je možné nájsť aj iné, napr. Nunnally našiel

faktor „schopnosť porozumenia“, ktorý je prezentovaný dvojicami adjektív ako zrozumiteľný-mysteriózny, známy-cudzí (cit. podľa KERLINGER, 1972, s. 552).

Hodnotiacu dimenziu môžeme vystihnúť adjektívami ako znaku dobrého-zlého, príjemného-nepříjemného, pekného-škaredého. Ide o hodnotenie slova ako dobrého či zlého. Táto dimenzia je najvýraznejšia. Dimenziuencie charakterizujú adjektíva vyjadrujúce silu pojmu, napr. veľký-malý, silný-slabý. Dimenziu aktivity môžeme hodnotiť slovami rýchly-pomalý, aktívny-pasívny (FERJENČÍK, 2000).

Úspešné využitie metódy SD k vyvodu dimenzií významného priestoru avšak predpokladá, že použité škály sú pre daný účel zvolené reprezentatívne a relevantne. „*Dvě kritéria určující výběr: faktor reprezentativnosti a relevance ve vztahu k užitým pojmům.*“ (KERLINGER, 1972, s. 552). Napríklad použité prídavné mená by mali obsahovať určitý emocionálny náboj. Škála adjektív by mala len citovo-asociatívne zodpovedať pojmu, ktorý chceme jej aplikáciou lokalizovať v sémantickom priestore.

Formát dotazníku SD je najčastejšie zložený zo sedembodovej stupnice (1-7) a na jej protíahlych póloch sa nachádzajú série adjektív opačného významu (antoným). Jedinec na danej škále posudzuje slovo vyznačením miery, v akej daná dvojica antoným vystihuje hodnotený pojem. Ako upozorňuje Ron Garland, SD môže mať tri formy, ktoré sa líšia počtom bodov na škále (5-9-stupňová škála) a stupňom či typom značenia týchto pojmov. Body škály môžu byť verbálne označené, číselne označené, alebo neoznačené (GARLAND, 1990).

Všeobecne povedané, pojmy a škály sémantického diferenciálu by mali zodpovedať a prispôbiť sa výskumnému problému. „...it is a very general way of getting at a certain type of information, a highly generalizable technique of measurement which must be adapted to the requirement of each research problem to which is applied.“³ (OSGOOD et al., 1957, s. 76). S prihliadnutím

³ vlastný preklad: „...je to veľmi všeobecný spôsob získavania určitých druhov informácií, (je to) vysoko zovšeobeciteľná technika merania, ktorá musí byť prispôbena požiadavkám každého výskumného problému, na ktorý je metóda aplikovaná.“

na skúmanú problematiku by mala byť metóda upravená, napr. pri skúmaní slova „škola“ si výskumník zvolí inú sadu adjektív ako pri slove „choroba“.

Konotatívne zamerané stupnice v mojej výskumnej sonde boli jednak vybrané z rôznych dostupných verzií SD a tiež doplnené tak, aby sa hodili ku konotatívnemu vystihnutiu emócií.

6.1.2 Posudzovanie na dopredu zvolených dimenziách

Priame posudzovanie je v našom výskume zamerané denotatívne a vychádza z dopredu vymedzených dimenzií, zvolených na základe teoreticky vyvodенých vlastností prežívania emócií. Formát tohto posudzovania sme pre potreby vyšetrenia upravili do rovnakej podoby, akú majú škály sémantického diferenciatu. Obidve metódy sú tu uplatnené v jedinom dotazníku a nie sú z pohľadu respondenta nijak odlišené. Pre porovnanie sú údaje získané týmito metódami rozlíšené až pri spracovaní výpovedí získaných dotazníkom.

Týchto 5 stupníc bolo posudzovacích stupníc boli použité k charakterizovaniu emočných stavov, teda ich denotatívneho významu, v rámci projektu základného výskumu hodnotenia emócií na PVŠPS (BALCAR, TRNKA, KUŠKA, 2012).

K posúdeniu boli zvolené tieto stupnice:

Príjemný-nepříjemný. Příjemnosť/nepříjemnosť je vo všetkých teóriách emócií pokladaná za ich hlavný rozlišujúci znak. Napríklad už Wundt poukázal na túto kvalitu citov, ktorú považuje za najpodstatnejšiu (WUNDT, 1905, s. 99 násl.; in NAKONEČNÝ, 2000, s. 10-11). Odlišuje emócie vystupňovaným psychickým i fyziologickým napätím ako je napr. radosť a smútok. Na základe danej dimenzie je možné rozdeliť city na prevažne kladné a záporné (PLHÁKOVÁ, 2004).

Pokojný-vzrušený. Táto stupnica vyjadruje mieru vzrušenia, ktorá je spojená s prežívanou emóciou. Tiež je väčšinou teórií predpokladanou základnou vlastnosťou, ktorá navzájom odlišuje emócie vystupňovaným psychickým i

fyziológickým napätím ako je napr. smútok a jeho rôzne odtiene, ktorými sú zarmútenie, žiaľ či bôľ (NAKONEČNÝ, 2000).

Napätý-uvolnený. Aj keď Wundt a niektorí ďalší odlišujú aktiváciu vzrušenia od napätia (WUNDT, 1905, s. 99 násl.; in NAKONEČNÝ, 2000, s. 10-11), v iných teóriách oba tieto znaky splývajú (STUHLÍKOVÁ, 2007). Túto dimenziu emócií je možné rozpustiť v dimenzii miery vzrušenia (NAKONEČNÝ, 2000). Stupnica odlišuje emócie vystupňovaným psychickým i fyziológickým napätím ako je napr. des, strach a obava.

Prospešný-škodlivý. Tento znak sa netýka kvality prežívania emócií, označuje však obvyklý dôsledok prežívania danej emócie, zvlášť ak ju človek pociťuje často a intenzívne. Pozorovateľná súvislosť je tu s emóciami prežívanými v strese, ktoré prispievajú jednak ku vzniku psychofyziológických porúch, jednak k výkonnostnému zlyhávaniu, poprípade i k ďalším škodám, napr. v medziľudských vzťahoch (prílišná agresia, apatia a ich dopad na vzťah).

Zvládnuteľný-nezvládnuteľný. Rovnako ako u prospešnosti-škodlivosti, zvládnuteľnosť rôznych emócií je pre každého človeka vecou miery, v akom stupni sa dokáže s danou emóciou bez škodlivých účinkov vyrovnávať. Ide teda o pojem odkazujúci k modernej téme regulácie emócií. (STUHLÍKOVÁ, 2007, BALCAR, 2011). Predpokladám, že rôzni ľudia vnímajú rozdielne emócie rovnakej intenzity prežívania ako ovládnuteľné v odlišnej miere.

6.2 Skúmaný súbor a situácia vyšetrenia

Výskumnú vzorku tvorilo 70 študentov posledného predmaturitného ročníka. Skúmanie prebiehalo na bratislavskom gymnáziu všeobecného a bilingválneho zamerania na začiatku školského roka (prvý septembrový týždeň). Výskumnej sondy sa zúčastnilo 22 chlapcov a 48 dievčat. Vekové rozmedzie bolo v rozsahu do troch rokov, zúčastnení teda mali od 17-20 rokov. Účasť bola vyslovene dobrovoľná a anonymná. Skúmaniu sa podrobili všetci opýtaní študenti.

Konštantný bol status študenta predmaturitného ročníka, vek (rozmedzie do troch rokov), použité dotazníkové stupnice a súbor posudzovaných emócií.

Premenné vo výskumnej sonde sú vlastnosti jednotlivých emócií vytýčené v jednej časti dotazníku priamo a v druhej časti nepriamo prostredníctvom konotatívneho označenia a faktorovej analýzy jeho výsledkov.

Skúmanie účastníkov začalo tým, že som im rozdala záznamové listy v podobe obvyklej pre metódu sémantického diferenciálu. Na úvodnom liste boli stručne vysvetlené pokyny pre vyplňovanie predloženého dotazníku, ktorý bol písaný v českom jazyku. Bolo vybraných osem emočných pojmov (viz. kapitola 3, oddiely 3.1 – 3.8). Posúdenie zvolených emócií malo poukázať na podobnosť či odlišnosť ich hodnotenia na jednej strane priamym posúdením (denotatívny význam slova) a na strane druhej nepriamym posúdením (konotatívny význam slova).

Úlohou zúčastnených študentov bolo posúdiť každú emóciu na celkom 25 sedembodových posudzovacích stupniciach vo forme (ukážka použitého záznamového listu v prílohe č. 1). Jednotlivé stupnice boli po oboch stranách zakotvené dvoma prídavnými menami protichodného významu. Účastník mal označiť zo 7 možných skóre ten, ktorý podľa jeho názoru najlepšie vystihuje prežívanie danej emócie vzhľadom ku kvalite daných výrazov, ktoré boli použité na zakotvenie.

18 stupníc obsahovalo v zmysle metódy SD také prídavné mená, ktoré s najväčšou pravdepodobnosťou majú voči posudzovaným emóciám vzťah výhradne prežitkovo asociatívny (konotatívny), zvyšných 7 stupníc naproti tomu obsahovalo výrazy, ktoré priamo denotatívne popisujú vlastnosti hovorovo aj teoreticky spájané s prežívaním emócií

Skúmané osoby tak celkovo posúdili na 25 stupniciach každú z 8 emócií. Skóre získané každou osobou z ich celkového počtu 200 posúdení boli zlúčené spojením posudkov zo všetkých 8 emócií do 25 združených stupníc skóre pre každú skúmanú osobu.

7 Výsledky a ich interpretácie

7.1 Výpočtové spracovanie

Opatrené dáta boli získané pre ďalšie spracovanie zapísané v tabuľkovom editore Excel (YOUNG, HALYORSON; 2004). Skóre skúmaných osôb bolo tiež zlúčené pre všetkých 8 posudzovaných emócií vždy do jednej spoločnej stupnice. Tým bol pôvodný počet 200 skóre pre každú osobu zredukovaný na 25. S týmito 25 zlúčenými stupnicami som potom urobila korelačnú analýzu, a to oddelene pre stupnice konotatívneho a stupnice denotatívneho posúdenia. Ich matice s hodnotami Spearmanových poradových korelácií sú pripojené v prílohách č. 2 a 3.

Korelačné vzťahy v týchto maticiach boli ďalej spracované metódou faktorovej analýzy výpočtovým programom SPSS (2005). Prvou bola analýza matice konotatívnych stupníc sémantického diferenciálu (SD) 18 x 18, druhou bola analýza matice denotatívne popisných stupníc (DN) 7 x 7, ktorá bola neskôr redukovaná na maticu DN 5 x 5.

Kritérium pre voľbu 3 spoločných faktorov k následnej kosej rotácii 18 položiek SD bol Cattellov teoreticky zdôvodnený a prakticky často používaný „suťový test“ („scree-test“), ktorého grafický podklad je zobrazený v prílohe č. 3 (CATTELL, 1966). Pre voľbu spoločných faktorov 5 položiek DN nebolo možné uplatniť „scree-test“ vzhľadom k malému počtu premenných. Počet 3 zvolených faktorov bol zvolený s ohľadom na porovnanie s tým istým počtom faktorov SD, čo zároveň tiež prijateľne aproximovalo štandardné Kaiser-Guttmanovo kritérium pre voľbu počtu podstatných faktorov, tj. vlastná hodnota sa rovná či je väčšia ako 1 (GUTTMAN, 1954; KAISER, DICKMAN, 1959). Komponentová analýza 5 denotatívnych stupníc DN pre 3 faktory je uvedená v prílohe č. 4. Pre kontrolu však bolo s každou korelačnou maticou urobených niekoľko faktorových analýz navyše, s počtami faktorov stanovených medzi 2 a 7. Na základe výsledku nielen suťového a Kaiser-Guttmanovho testu, ale aj kvôli porovnaniu s pôvodnými Osgoodovými faktormi bolo nakoniec ako najvhodnejšie a tiež najľahšie psychologicky interpretovateľné v každom

podsubore konotatívnych a denotatívnych stupníc zvolené trojfaktorové riešenie s kosou rotácie do výslednej štruktúry metódou Direct Oblimin.

Pre psychologickú a psychometrickú interpretáciu boli vo faktorovom vzorci oboch riešení použité len tie premenné, ktorých faktorový náboj dosahoval či presahoval kladnú alebo zápornú hodnotu vo výške 0,400. Čistá korelácia faktoru s premennou – v zmysle koeficientu determinácie – tak vysvetľuje najmenej 16 % spoločného rozptylu, čo už má význam interpretovať. Práve táto hranica bola zvolená aj z toho dôvodu, že už ona umožňuje porovnávané faktory voči sebe navzájom najjasnejšie psychologicky odlíšiť a pritom nevyraďuje žiadnu použitú premennú z definovania niektorého faktoru.

7.2 Obsahové spracovanie

V nasledujúcich oddieloch sú v tabuľkách uvedené faktorové náboje jednotlivých posudzovacích stupníc sémantického diferenciálu a denotatívneho posúdenia emócií. Podľa veľkosti nábojov sú ich faktory ďalej opísané a ich psychologický význam je interpretovaný v poradí podľa veľkosti spoločného rozptylu, ktorý v súbore získaných dát vysvetľujú. V tabuľkách sú jednotlivé stupnice označené skratkami výrazov, ktorými sú zakotvené. Ako znie úplné zakotvenie každej stupnice a ako sú potom v tabuľkách skrácované, ukazuje tento súpis (slová sú v českom jazyku):

Aktivní – Pasivní	AKT – PAS
Dobrý – Špatný	DOB – ŠPAT
Drahý – Levný	DRAH – LEVN
Dravý – Mírný	DRAV – MÍRN
Jemný – Hrubý	JEMN – HRUB
Malý – Velký	MAL – VELK
Měnlivý – Stálý	MĚNL – STÁL
Nesprávný – Správný	NESP – SPR
Ošklivý – Krásný	OŠK – KRÁS
Pevný – Povolný	PEVN – POVOL
Pomalý – Rychlý	POMAL – RÝCH
Rozhodný – Nerozhodný	ROZ – NEROZ
Silný – Slabý	SLI – SLAB
Studený – Teplý	STUD – TEP
Tichý – Hlasitý	TICH – HLAS
Tvrký – Měkký	TVRD – MĚK
Zdravý – Nezdravý	ZDR – NEZDR
Ženský – Mužský	ŽEN – MUŽ
Klidný – Vzrušený	KLID – VZRUŠ
Příjemný – Nepříjemný	PŘÍJ – NEPŘ
Škodlivý – Prospěšný	ŠKODL – PROSP
Volný – Napjatý	VOL – NAPJ
Zvládnutelný – Nezvládnutelný	ZVLÁD – NEZV
Obvyklý – Výjimečný	OBVYK – VÝJM
Známý – Neznámý	ZNÁM – NEZN

7.2.1 Faktory konotatívneho významu posudzovaných emócií

Tabuľka 1 ukazuje výsledné faktorové náboje jednotlivých stupníc sémantického diferenciálu, použité potom k obsahovej psychologickej interpretácii významu jednotlivých faktorov.

Tab. 1: Vzorec faktorových nábojov pre 18 stupníc SD

Stupnice SD	Faktor SD 1	Faktor SD 2	Faktor SD 3
AKT – PAS	146	- 490	177
DOB – ŠPA	637	124	- 133
DRAH – LEVN	454	- 008	044
DRAV – MÍRN	- 068	- 646	129
JEMN – HRUB	296	541	067
MAL – VELK	- 055	743	083
MĚNL – STÁL	- 442	- 018	- 022
NESP – SPR	- 670	018	251
OŠK – KRÁS	- 518	098	505
PEV – POVOL	249	- 141	628
POM – RYCH	091	454	349
ROZ – NEROZ	788	044	096
SIL – SLAB	185	- 593	281
STUD – TEP	- 319	225	557
TICH – HLAS	032	558	343
TVRD – MĚK	- 140	- 339	412
ZDR – NEZDR	755	- 076	239
ŽEN – MUŽ	017	- 018	478

Pozn.: Nuly a desatinné čiarky sú pre prehľadnosť vynechané.
Náboje stupníc dosahujúce $\geq \pm 0,400$, použité ďalej k obsahovej interpretácii faktorov, sú zvýraznené tučne.

Tri zvolené faktory vysvetľujú celkovo 42 % spoločného rozptylu v dátach. Je to prijateľný výsledok vzhľadom na to, že išlo o zlúčenie posudkov do jednej stupnice, ktorá je spoločná pre všetkých 8 emócií, čo pri vystihovaní konotatívneho významu slov ponechalo mimo značnú mieru rozptylu odlišného pre jednotlivé emócie. Tabuľku troch zvolených faktorov môže čitateľ nájsť v prílohe č. 3.

1. Faktor SD-1

Najvýraznejší faktor je sýtený vo významnej miere predovšetkým kvalitami „rozumný-nerozumný“, „zdravý-nezdravý“, „nesprávny-správny“, „dobrý-zlý“, „škarredý-krásny“, „drahý-lacný“. Kvality sú uvedené v zostupnom poradí. Z daných prídavných mien je možné vyčítať Osgoodov faktor „**hodnotenia**“, ktorý je vyznačovaný kvalitou priaznivosti-nepriaznivosti.

2. Faktor SD-2

Druhý faktor sa vyznačuje kvalitami „malý-veľký“, „dravý-mierny“, „silný-slabý“, „tichý-hlasitý“, „jemný-hrubý“, „aktívny-pasívny“ a „pomalý-rýchly“. Kvality sú, rovnako ako v prvom faktore, uvedené v zostupnom poradí. Je možné ich stotožniť jednak s Osgoodovým faktorom „**potencie**“ a tiež s faktorom „**aktivity**“. Spojenie daných dvoch faktorov do jedného je vo výskumoch so sémantickým diferenciálom pomerne časté. V tejto výskumnej sonde je len potvrdená ťažšia rozlíšiteľnosť a psychologické splývanie faktorov „**potencie**“ a „**aktivity**“ v konotatívnom významovom priestore, a teda v tomto prípade aj v priestore emócií.

3. Faktor SD-3

Tretí faktor je rovnako zreteľne psychometricky odlišený od ostatných dvoch. Je charakteristický kvalitami „pevný-povoľný“, „studený-teplý“, „škarredý-krásny“, „ženský-mužský“ a „tvrdý-mäkký“. Kvalita „škarredý-krásny“ je spoločná aj pre prvý faktor – faktor hodnotenia. Interpretácia tohto konkrétneho faktoru je pomerne zložitá.

Daný faktor nemá jednoznačné pomenovanie. Ako jedna z možností interpretácie tretieho faktoru sa nám ponúka napríklad faktor „**pohody**“ alebo „**bezpečia**“ či prípadne „**ochrany**“. Kvalita „mužský“ do daného faktoru akoby nezapadala a podľa môjho názoru by bola obvyklejšia tendencia pripisovať dané vlastnosti skôr kvalite adjektíva „ženský“. Výsledky analýzy na vzorke stredoškolských študentov avšak hovoria v prospech adjektíva „mužský“. Ak by som sa mala pokúsiť vysvetliť toto priradenie zvláštnymi vlastnosťami použitej vzorky respondentov, mohla by som uvažovať aj takto: v skúmanom súbore sú 2/3 dievčat a je známe, že práve v tomto veku vznikajú prevažne v dievčej subpopulácii často výrazne antagonistické vzťahy medzi dievčenskými podskupinami kolektívu. Je preto možné, že dievčatá vnímajú menej pohody poprípade bezpečia či ochrany u kvality „ženský“, než u kvality opačnej. Z dôvodu nerovnomernej skladby skúmaného výberu z hľadiska pohlavia mohlo dôjsť k tomu, že „hlas“ ženskej väčšiny mohol štatisticky prevážiť. Bolo by možné ponúknuť túto obsahovú interpretáciu tohto faktoru ako zvláštnosť podmienenú práve skladbou výskumného súboru. Pochopiteľne platnosť ponúknutého výkladu v tejto úvahe nie je možné v rámci mojej štúdie preukázať.

Interkorelácie faktorov sémantického diferenciálu

ukazuje tabuľka 2:

Tab. 2: Interkorelácie faktorov SD

Spearmanove ró	Faktor SD 1	Faktor SD 2
Faktor SD 2	- 005	.
Faktor SD 3	- 033	- 015

Pozn.: Všetky interkorelácie sú štatisticky nevýznamné.
Nuly a desatinné čiarky sú pre prehľadnosť vynechané.

Aj pri kosej rotácii zostávajú osy 3 faktorov SD voči sebe prakticky kolmé, teda štatisticky vzájomne nezávislé, s maximálne 1 ‰ spoločného rozptylu. Faktory je teda možné pokladať za navzájom jasne ohraničené a samostatné.

7.2.2 Faktory denotatívneho významu posudzovaných emócií

Tabuľka 3 ukazuje výsledné faktorové náboje jednotlivých stupníc denotatívneho posúdenia emócií, použité potom k obsahovej psychologickej interpretácii významu jednotlivých faktorov.

Tab. 3: Vzorec faktorových nábojov pre 5 stupníc DN

Stupnice DN	Faktor DN 1	Faktor DN 2	Faktor DN 3
KLID – VZRUŠ	251	863	- 092
PŘÍJ – NEPŘ	913	040	- 059
ŠKOD - PROSP	- 573	656	079
UVOL - NAPJ	713	157	288
ZVLÁD - NEZV	036	- 069	967

Pozn.: Všetky interkorelácie sú štatisticky nevýznamné.
Náboje stupníc dosahujúce $\geq \pm 0,400$, použité potom k obsahovej interpretácii faktorov, sú vyznačené tučne.

Hoci bol počet denotatívne posudzovacích stupníc malý, ukázalo sa, že je prospešné uskutočniť faktorovoanalytické zjednodušenie východiskových dát. K 5 popisným kvalitám prežívania emócií, ktoré boli prevzaté z výskumu Balcara, Trnky a Kušky (BALCAR, TRNKA, KUŠKA, 2012), boli ešte pridané ďalšie dve kvality – „obvyklý-výnimočný“ a „známy-neznámy“. Tieto popisné kvality sú avšak psychologicky iného druhu, než teoreticky predpokladaných 5 predchádzajúcich znakov. Obvyklosť a známosť prežívania niektorej emócie skôr súvisia s rozdielmi v temperamentových vlastnostiach a v emočne významných situáciách jedinca. Z toho dôvodu nie je jednoduché priradenie

týchto kvalít súboru všeobecne predpokladaných, množstvom ľudí podobne priradených rozmerov denotatívneho priestoru ľudských emócií. Vo faktorových analýzach zahŕňajúcich tieto dve stupnice vyšli ako jeden spoločný faktor, ktorý bol jasne odlišený od ostatných. Aj z toho dôvodu boli vyradené z definitívneho spracovania denotatívnych stupníc. Na porovnanie s faktormi konotatívnych stupníc bolo nakoniec použitých len 5 kvalít vyššie spomínaných.

Vypočítané 3 faktory tu vysvetľujú 80 % spoločného rozptylu. Môžeme to pričítať jednak väčšej možnosti interpersonálnej zhody pri použití popisných pojmov, ale hlavne aj tomu, že rozptyl u omnoho menšieho počtu 5 stupníc sa 3 spoločnými faktormi vyčerpá oveľa viac, než v pomere 18 stupníc ku 3 faktorom u konotatívneho posúdenia.

1. Faktor DN-1

Prvý faktor, ktorý je charakteristický kvalitami „príjemny-nepříjemný“, „uvoľnený-napätý“ a „škodlivý-prospešný“, je tu najmohutnejším faktorom. Kvality sú uvedené v zostupnom poradí. S najväčšou pravdepodobnosťou aj v tomto prípade sa jedná o faktor „**hodnotenia**“, v ktorom k priaznivému pólu prispieva kvalita „uvoľnený“. To je možné očakávať u mnohých emócií, obzvlášť tých nepříjemných, hoci pri porovnaní s Osgoodovými faktormi konotatívneho významu by táto kvalita zrejme do tohto rozmeru nezapadala.

2. Faktor DN-2

Pre druhý faktor sú charakteristické kvality „pokojný-vzrušený“ a „škodlivý-prospešný“, ktoré sú zoradené zostupne. Prvá premenná napovedá tomu, že by mohlo ísť o Osgoodov faktor „**aktivita**“, avšak výrazný podiel „prospešnosti“ ukazuje, že ide v tomto ohľade o zmiešaný faktor. Môžeme uvažovať, že ľudia všeobecne vnímajú emočné vzrušenie ako prospešné, ale nemusí to tak byť.

3. Faktor DN-3

Tretí faktor je plne zastúpený v kvalite „zvládnuteľný-nezvládnuteľný“. Jeho faktorová odlišnosť je psychologicky pochopiteľná, vyjadruje určitú formu

„**potencie**“, ale nie v Osgoodovom zmysle sily či moci posudzovaného predmetu (v našom prípade emócie), ale človeka, ktorý ju prežíva. Na druhej strane sa na tento problém môžeme pozrieť z iného uhla pohľadu a to tak, že „nezvládnuteľnosť“ emócie človekom vyjadruje jej moc nad ním, potom tento faktor je možné stotožniť s faktorom „**potencie**“.

Interkorelácie faktorov denotatívnych stupníc

ukazuje tabuľka 4:

Tab. 4: Interkorelácie faktorov DN

Spearmanove r	Faktor DN 1	Faktor DN 2
Faktor DN 2	- 010	.
Faktor DN 3	173	- 041

Pozn.: Všetky interkorelácie sú štatisticky nevýznamné.
Nuly a desatinné čiarky sú pre prehľadnosť vynechané.

Aj pri kosej rotácii zostávajú osy 3 faktorov SD voči sebe takmer kolmé, teda štatisticky vzájomne nezávislé, s maximálne 3 % spoločného rozptylu. Aj tieto faktory je možné pokladať za navzájom jasne ohraničené a samostatné.

8 Diskusia a závery

8.1 Porovnanie faktorovej skladby konotatívnych a denotatívnych stupníc

V empirickej časti som získala v oboch prípadoch pomocou faktorovej analýzy 18 konotatívnych a 5 denotatívnych stupníc získala výsledky svedčiace pre psychometricky a psychologicky dobre rozlíšené spoločné 3 faktory. Tie sa v prípade konotatívneho významu posudzovaných emócií zhodujú s Osgoodovými faktormi len čiastočne. Výsledky a interpretácia faktorov boli v niektorých prípadoch jasnejšie a niektorých spornejšie a problematickejšie.

Vzájomné korelácie medzi 3 faktormi sémantického diferenciálu a 3 faktormi denotatívneho posúdenia ukazuje tabuľka 5:

Tab. 5: Vzájomné korelácie faktorov SD a DN

Spearmanove r	Faktor DN 1	Faktor DN 2	Faktor DN 3
Faktor SD 1	548**	170	034
Faktor SD 2	- 280*	502**	- 084
Faktor SD 3	110	255*	056

Pozn.: *. Korelácia je štatisticky významná, $p \leq 0,05$

** . Korelácia je štatisticky vysoko významná, $p \leq 0,01$

Korelácie dosahujúce hodnôt $\geq \pm 0,400$, použité potom k obsahovému priradovaniu faktorov, sú vyznačené tučne.

Nuly a desatinné čiarky sú pre prehľadnosť vynechané.

Z tabuľky je zrejmé, že je tu značná podobnosť, aj keď nie totožnosť, prvých dvoch faktorov SD a DN, v oboch analýzach interpretovaných ako faktor „Hodnotenia“, a druhých dvoch faktorov SD a DN, obsahujúcich v oboch analýzach podstatný podiel „Aktivity“. Výrazný podiel „Potencie“, tiež obsiahnutý vo faktore SD 2, však v analýze denotatívnych stupníc nevyniká, navzdory úvahe o jej možnom, avšak významovo podstatne odlišnom náboji vo

faktore DN 3. Štatisticky významné korelácie, avšak len na hladine pravdepodobnosti $p \leq 0,05$, medzi faktormi SD 2 a DN 1 a medzi faktormi SD 3 a DN 2 len ilustrujú neúplné obsahové odlišenie dvoch porovnávaných trojíc faktorov.

Pri vzájomnom porovnaní faktorov vypočítaných zo súboru stupníc konotatívneho a denotatívneho posúdenia zvolenej skupiny emočných pojmov vychádza, že najmohutnejšie zastúpený je faktor „hodnotenia“. To podporuje Osgoodovu hypotézu, že pri rozlišovaní predmetov, bytostí či udalostí vo svete je pre človeka predovšetkým významné, či má čo robiť s vecami, ktoré sú pre neho „dobré“ alebo „zlé“. Je to tiež hlavným bodom zhody medzi konotatívnym a denotatívnym posúdením skupiny emócií.

Za dôležitý zdroj tohto výsledku pokladám aj to, že práve emócie slúžia človeku k oceňovaniu, hodnoteniu významu toho, čo je pre neho prospešné a čo škodlivé, a preto môžeme tento faktor vo významovom priestore emócií očakávať. Daná výskumná sonda to potvrdzuje.

V ďalších dvojiciach porovnávaných faktorov už zhoda nie je, aj keď určité podobnosti nachádzam. Zatiaľ čo v sémantickom diferenciale vychádza ako druhý v poradí (bežne tiež v iných štúdiách nachádzaný) zmiešaný faktor „aktivita“ a „potencia“, v denotatívne popisných stupniciach je možné tretí faktor interpretovať ako čistú „potenciu“. Je to zhoda len čiastočná a k počudovaniu v denotatívnom posúdení splňuje Osgoodove očakávanie tohto faktoru ako samostatného lepšie, než v tu zrealizovanom konotatívnom hodnotení. Určitú podobnosť druhého faktoru denotatívnych stupníc, ktorý vychádza v zmysle „prospešnej aktivity“ nachádzam aj s druhým faktorom sémantického diferenciale, avšak predsa len pre rozdielny vzťah s obsahom posudzovacích stupníc je možné ich len sčasti vzájomne obsahovo priradiť (viz. korelačná matica faktorových nábojov, tab. 1).

Asi najzložitejšia interpretácia bola u tretieho faktoru konotatívneho významu posudzovaných emočných pojmov, a to v porovnaní s podobnými štúdiami, s ktorými som mala možnosť sa zoznámiť. Ako príklad uvediem napr. Osgoodovu štúdiu, Nunnallyho výskum postojov k duševným poruchám (cit.

podľa KERLINGER, 1972, s. 547-552), Bradleyho a Langa (1994), Hsua a jeho kolegov (2000) a českého autora Chrásky (CHRÁSKA 2007).

8.2 Metodologické obmedzenia interpretácií výsledkov

Za metodologické obmedzenia výskumnej sondy je možné považovať jednak počet zúčastnených študentov, ktorých počet bol 70, taktiež dané vekové rozhranie (od 17 do 20 rokov – obdobie adolescencie, pre ktoré je okrem iného charakteristické aj intenzívne emočné prežívanie), a preto je namieste počítať s obmedzenou zovšeobeciteľnosťou za hranice tu reprezentovanej populácie.

Skúmanie prebiehalo na slovenskom gymnáziu v Bratislave, kde som rozdávala dotazníky, ktoré boli písané v českom jazyku. Mohlo by sa namietat', že došlo ku skresleniu odpovedí kvôli možnému neporozumeniu zadaniu alebo nepochopeniu významu slov/a. Aby som práve tomuto predišla, podnikla som isté opatrenia, kroky – ešte pred samotným vyplňaním dotazníku, som sa pýtala študentov na prípadné obmedzenia, prekážky, ktoré by bránili vo výskume (neochota zúčastniť sa alebo prípadný negatívny postoj voči českému jazyku a i.). Každý zo študentov mal možnosť odmietnuť svoju účasť. S účastníkmi skúmania som po vyjadrení ich účasti/neúčasti prečítala pokyny krok za krokom, podala im vysvetlenie v ich materinskom jazyku a preložila slovo/á, ktoré by mohli byť problematické. Som presvedčená, že z lingvistického hľadiska nemohlo dôjsť k zásadnej zámene významu, pretože slová obsiahnuté v danom dotazníku boli veľmi podobné slovenským výrazom. Pred zahájením každého jedného výskumu som si overila, či sú študenti dostatočne informovaní a či porozumeli zadaniu. Z toho dôvodu sa domnievam, že vzhľadom ku skúmanému súboru je možné pokladať výsledky za vnútorne (obsahovo) validné.

8.3 Závěry

Z výsledkov, z ich interpretácie a diskusie o ich platnosti je možné na záver povedať, že zvolené ciele štúdie boli splnené. Overované hypotézy sa sčasti potvrdili a sčasti nepotvrdili a to nasledovne:

Hypotéza č. 1

Potvrdili sa Osgoodove faktory, ale nie v podobe jednoznačne podporujúce jeho vlastnú trojfaktorovú teóriu, iba v podobe takých faktorov sémantického diferenciálu (SD), ktoré sa často objavujú u iných bádateľov. Nesporný je najmohutnejší faktor hodnotenia, zatiaľ čo ďalšie dva Osgoodom predpokladané faktory sú aj v našich výsledkoch spojené v jednom faktore. Tretí faktor SD sa zdá byť jedinečný pre túto konkrétnu štúdiu. Aj pri zložitejšej interpretovateľnosti ho autorka pokladá za nový a možno príznačný práve pre skúmanú populáciu adolenscentov – stredoškolákov.

Hypotéza č. 2

Druhá hypotéza sa rovnako potvrdila len sčasti. Autorka práce zistila, že

- a) v oboch súboroch dát vychádza ako najmohutnejší faktor hodnotenia,
- b) vo faktorovej skladbe oboch súborov porovnávaných stupníc, posudzovacích stupníc konotatívneho a denotatívneho významu emočných pojmov boli tiež zistené faktory obsahujúce Osgoodom (1957) vyvedené kvality potencie a aktivity, avšak v rôznej faktorovej skladbe – v sémantickom diferenciáli vyšiel ako spojený faktor a v popisných stupniciach vyšli faktory potencie a aktivity ako navzájom odlišné.

ZÁVER

V prvej kapitole teoretickej časti bakalárskej práce som podala charakteristiku niekoľkých teórií emócií. Druhá kapitola sa venuje ich jednotlivým funkciám, ktoré v našom živote zohrávajú. Jednotlivé emócie, ktoré boli použité vo výskumnej sonde, sú popísané v tretej kapitole. Štvrtá kapitola skúma metódy, ktoré zisťujú, ako ľudia vnímajú emócie.

Empirická časť mala za cieľ zistiť spoločné a odlišné znaky vybraných emočných pojmov popísaných v teoretickej časti práce. Čitateľa oboznamujem so samotným výskumným vyšetrením a jeho priebehom. Taktiež sú tu zmienené metódy, ktoré boli použité vo výskumnej sonde.

V nasledujúcej kapitole popisujem výsledky vyšetrenia pre danú skúmanú vzorku. Analyzujem ich po výpočtovej i obsahovej stránke. Pri ich interpretácii samozrejme beriem do úvahy aj metodologické obmedzenia.

V diskusii som formulovala závery, že testované hypotézy so získanými poznatkami sa sčasti potvrdili, sčasti však zo získaných dát vyplynuli poznatky iné. Najvýraznejšími novými výsledkami bolo spojenie konotatívnych faktorov aktivity a potencie do spoločného faktoru a objav doteraz nepopísaného tretieho faktoru „pohody“, „bezpečia“ či „ochrany“, ktorý pokladám za špecifický pre skúmanú populáciu.

Použitá literatura

ATKINSON, R. L., ATKINSON, R. C., SMITH E. E., et al. *Psychologie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-640-3.

BALCAR, K. Úloha citů v regulaci chování. *Československá psychologie*, 1973, roč. 17, s. 354-358. ISSN neuvedené.

BALCAR, K. Trends in studying emotions. In BALCAR, K., TRNKA, R., KUŠKA, M. *Re-constructing emotional spaces. From experience to regulation*. Praha: PVŠPS, 2011, s. 1-31. ISBN 978-80-904541-9-4.

BALCAR, K., TRNKA, R., KUŠKA, M. *Strategie zvládnání stresu ve významovém prostoru emocí. Závěrečná zpráva o řešení grantového projektu GAČR č. 406/09/0294, 2009-11*. Praha: OVV PVŠPS, 2012.

BANDURA, A. *Psychological mechanisms of aggression*. Podľa STUHLÍKOVÁ, I. *Základy psychologie emocí*. 2. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 978-80-7367-282-9.

BUSS, A. H., *The psychology of aggression*. Podľa NAKONEČNÝ, M. *Lidské emoce*. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0763-6.

CATTELL, R. B. The scree test for the number of factors. *Multivariate Behavioral Research*, 1966, roč. 1, s. 245-276. ISBN neuvedené.

CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu. Základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1369-4.

DANIEL, J., et al. *Prehľad všeobecnej psychológie*. Nitra: Enigma, 2003. ISBN 80-89132-05-7.

EKMAN, P. Basic emotions. s. 45-60. In DALGLEISH, T., POWER, M. J., et al. *Handbook of Cognition and Emotion*. Sussex, UK: John Wiley & Sons, Ltd., 1999, ISBN 0-471-97836-1.

FERJENČÍK, J. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu. Jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-367-6.

GUTTMAN, L. Some necessary conditions for common factor analysis. *Psychometrika*, 1954, roč. 19, s. 149-161. ISSN 0033-3123.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7376-569-1.

HILL, G. *Moderní psychologie*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-641-1.

- KAISER, H. F., DICKMAN, K.: Analytic determination of common factors. *American Psychologist*, 1959, roč. 14, s. 425. ISSN 0003-066X.
- KASSIN, S. *Psychologie*. Brno: Computer Press, 2007. ISBN 978-80-251-1716-3.
- KERLINGER, F. N. *Základy výzkumu chování*. Praha: Academia, 1972. ISBN neuvedené.
- KOUKOLÍK, F. *Možek a jeho duše*. 3. vyd. Praha: Galén, 2005. ISBN 978-80-7262-314-3.
- KRECH, D., CRUTCHFIELD, R. S. *Elements of psychology*. Podľa NAKONEČNÝ, M. *Lidské emoce*. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0763-6.
- KRIŽAN, J. *Maturita z biológie*. 2. vyd. Bratislava: Príroda, 2006. ISBN 80-07-01462-4.
- LOVAŠ, L. Agrese. In VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I., et al. *Sociální psychologie*. 2. vyd. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1428-8.
- MAUSS, I. B., ROBINSON, M. D. Measures of emotion: A review. In DALGLEISH, T., POWER, M. J., et al. *Handbook of Cognition and Emotion*. Sussex, UK: John Wiley & Sons, Ltd., 1999, ISBN 0-471-97836-1.
- MOWRER, O. H. *Learning theory and behavior*. Podľa BALCAR, K. Úloha citů v regulaci chování. *Československá psychologie*, 1973, roč. 17, s. 354-358. ISSN neuvedené.
- NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*. 2. vyd. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0625-7.
- NAKONEČNÝ, M. *Lidské emoce*. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0763-6.
- NUNNALLY, J. *Popular Conceptions of Mental Health*. Podľa KERLINGER, F. N. *Základy výzkumu chování*. Praha: Academia, 1972. ISBN neuvedené.
- OSGOOD, C.E., SUCI, G., TANNENBAUM, P. *The measurement of meaning*. Urbana, Ill: University of Illinois Press, 1957. ISBN neuvedené.
- PLHÁKOVÁ, A. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia, 2004. ISBN 978-80-200-1499-3.
- SPSS 14 – Statistical Package for the Social Sciences*. Chicago, Ill.: SPSS Inc., 2005. ISBN 0-13-221804-6.

STUHLÍKOVÁ, I. *Základy psychologie emocí*. 2. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 978-80-7367-282-9.

SVOBODA, M. *Psychologická diagnostika dospělých*. 3. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7167-050-X.

VESTER, H.-G. *Emotion, Gesellschaft und Kultur. Grunzüge eine soziologischen Theorie der Emotionen*. In NAKONEČNÝ, M. *Lidské emoce*. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0763-6.

WUNDT, W. *Grundriss der Psychologie*. In NAKONEČNÝ, M. *Lidské emoce*. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0763-6.

YOUNG, M. J., HALYORSON, M. *Microsoft Office Excel 2003*. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-25102-2X.

YOUNG, P. Th. *Motivation and emotion*. Podľa NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*. 2. vyd. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0625-7.

Internetové zdroje

AVERIL, J. R., CATLIN, G., CHON, K. K. *Rules of hope*. podľa DUNAVOLD, P. A. *Happiness, hope, and optimism* /online/. c1997, posledná revízia 1997 /cit. 4.1. 2012/. Dostupné z <http://www.csun.edu/~vcpsy00h/students/happy.htm>

BRADLEY, M., LANG, P. J. *Measuring emotion: The self-assessment manikin and the semantic differential*. /online/. c2002, posledná revízia 28.5. 2002 /cit. 12.3. 2012/. Dostupné z <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/0005791694900639>

DUNAVOLD, P. A. *Happiness, hope, and optimism* /online/. c1997, posledná revízia 1997 /cit. 4.1. 2012/. Dostupné z <http://www.csun.edu/~vcpsy00h/students/happy.htm>

FREDERICKSON, B. L. *Why choose hope?* /online/. c2009, posledná revízia 23.3. 2009 /cit. 4.1.2012/. Dostupné z <http://www.psychologytoday.com/blog/positivity/200903/why-choose-hope>

GARLAND, R. A comparison of three forms of the semantic differential. *Marketing Bulletin*, 1990, roč. 1, s. 19-24. ISSN 1176-645X. Dostupné z: <http://marketing-bulletin.massey.ac.nz>

JOHNSON, G. *Theories of emotion* /online/. c2009, posledná revízia 20.6.2009 /cit. 11.1. 2012/. Dostupné z <http://www.iep.utm.edu/emotion/>

MESÁROŠ, *Emócie* /online/. c2004, posledná revízia 26.11. 2011 /cit. 11.1. 2012/. Dostupné z <http://www.nechodimnaprednasky.sk/stiahnut/prednasku/950/.../emocie.ppt>

HSU, S. H. et al. *A semantic differential study of designers' and users' product form perception* /online/. c2000, posledná revízia 28.2. 2000 /cit. 12.3. 2012/. Dostupné z <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0169814199000268>

Príloha č. 1: Použitý záznamový list

Jste: muž – žena Věk: _____ roků Datum vyplnění: _____

Posuzování emocí

Děkuji Vám za účast v našem projektu. Jde v něm o to, jak lidé vnímají některé své citové stavy bez ohledu na to, v jaké situaci je prožívají. Výzkum je anonymní, prosím Vás jen o zaškrtnutí, zda jste muž, nebo žena, a o vepsání Vašeho věku a dnešního data.

Pak si přečtete následující pokyny k vyplňování. Můžete si k tomu další postup vyzkoušet na níže uvedeném příkladě. Můžete se přitom vyptat na to, co by Vám třeba nebylo jasné.

Pokyny:

Na následujících listech je v záhlaví vždy název některé běžné emoce či citového stavu a pod ním v tabulce řada slovních párů, kde mají výrazy vlevo a vpravo protikladný význam. Většinou (s několika výjimkami) se však tyto výrazy k popisu citového prožitku přímo nehodí, vztahují se k němu jenom metaforicky, spíš pocitově, než popisně.

I tak se, prosím, pokuste v záhlaví uvedenou emoci každé dvojici nějak přiřadit. Udělejte křížek ve sloupci mezi nimi v místě, kde ji „pocitově“ nejspíš vnímáte – bliž, nebo dál od jednoho výrazu oproti druhému. Značka pod „1“ nebo pod „7“ znamená, že přílehlý výraz Váš dojem z dané emoce dobře vystihuje; značka pod „4“ znamená, že k oběma proti sobě vypsáním výrazům má ve Vašem prožívání daná emoce přibližně stejně blízko či daleko. Ostatní sloupce Vám dávají možnost umístit prožívaný význam dané emoce o něco či o víc blíže jednomu „pólu“, a o to dále od „pólu“ opačného.

Protože nejde o logický, věcně „správný“ popis, nýbrž jen o vystižení vašeho pocitu, nemusíte o tom nijak zvlášť přemýšlet. Řiďte se spíš dojmem, jaký ve Vás právě posuzovaná emoce bezprostředně vyvolává, a podle toho ji postupně v jednotlivých rádcích označte. Vypsanou emoci si přitom představte jako středně intenzivní.

Postup si můžete vyzkoušet na tomto příkladě:

ZKLAMÁNÍ vnímám jako stav spíše

		1	2	3	4	5	6	7	
1	aktivní								pasivní
2	špatný								dobrý
3	silný								slabý

Pokud potřebujete ke svému úkolu ještě něco vyjasnit, zeptejte se nyní!

Prosím, pokračujte pak na dalších listech tak rychle, jak Vám to bude vyhovovat.

LÁSKU

vnímám jako stav spíše

		1	2	3	4	5	6	7	
1	aktivní								pasivní
2	dobrý								špatný
3	drahý								levný
4	dravý								mírný
5	jemný								hrubý
6	malý								velký
7	měnlivý								stálý
8	nesprávný								správný
9	ošklivý								krásný
10	pevný								povolný
11	pomalý								rychlý
12	rozumný								nerozumný
13	silný								slabý
14	studený								teplý
15	tichý								hlasitý
16	tvrdý								měkký
17	zdravý								nezdravý
18	ženský								mužský
19	klidný								vzrušený
20	příjemný								nepříjemný
21	škodlivý								prospěšný
22	uvolněný								napjatý
23	zvládnutelný								nezvládnutelný
24	obvyklý								výjimečný
25	známý								neznámý

Príloha č. 2: Spearmanove interkorelácie 18 konotatívnych stupníc SD

		AKTPAS	DOBSPAT	DRAHLEVN
AKTPAS	Korelační koeficient	1,00	0,03	0,08
	Hladina statistické príkaznosti	.	0,78	0,49
DOBSPAT	Korelační koeficient	0,03	1,00	0,18
	Hladina statistické príkaznosti	0,78	.	0,13
DRALEVN	Korelační koeficient	0,08	0,18	1,00
	Hladina statistické príkaznosti	0,49	0,13	.
DRAVMÍRN	Korelační koeficient	0,42	-0,05	0,07
	Hladina statistické príkaznosti	0,00	0,66	0,55
JEMNHRUB	Korelační koeficient	0,01	0,23	0,03
	Hladina statistické príkaznosti	0,93	0,06	0,78
MALVELK	Korelační koeficient	-0,18	0,10	-0,05
	Hladina statistické príkaznosti	0,14	0,39	0,66
MĚNLSTÁL	Korelační koeficient	0,27	-0,30	-0,15
	Hladina statistické príkaznosti	0,02	0,01	0,22
NESPSPR	Korelační koeficient	-0,05	-0,43	-0,23
	Hladina statistické príkaznosti	0,66	0,00	0,06
OŠKKRÁS	Korelační koeficient	-0,14	-0,32	-0,14
	Hladina statistické príkaznosti	0,26	0,01	0,25
PEVNPOVOL	Korelační koeficient	0,25	0,08	-0,04
	Hladina statistické príkaznosti	0,04	0,53	0,72
POMALRYCH	Korelační koeficient	-0,17	0,02	0,12
	Hladina statistické príkaznosti	0,17	0,86	0,31
ROZNEROZ	Korelační koeficient	0,00	0,45	0,39
	Hladina statistické príkaznosti	0,98	0,00	0,00
SILSLAB	Korelační koeficient	0,30	-0,14	0,21
	Hladina statistické príkaznosti	0,01	0,25	0,07
STUDTEP	Korelační koeficient	-0,04	-0,31	-0,06
	Hladina statistické príkaznosti	0,74	0,01	0,63
TICHHLAS	Korelační koeficient	-0,02	-0,04	-0,04
	Hladina statistické príkaznosti	0,90	0,77	0,76
TVRDMĚK	Korelační koeficient	0,02	-0,28	-0,11
	Hladina statistické príkaznosti	0,90	0,02	0,38
ZDRNEZDR	Korelační koeficient	0,07	0,42	0,28
	Hladina statistické príkaznosti	0,58	0,00	0,02
ŽENMUŽ	Korelační koeficient	0,03	-0,07	-0,08
	Hladina statistické príkaznosti	0,83	0,59	0,53

		DRAVMÍRN	JEMNHRUB	MALVELK
AKTPAS	Korelační koeficient	0,42	0,01	-0,18
	Hladina statistické průkaznosti	0,00	0,93	0,14
DOBSPAT	Korelační koeficient	-0,05	0,23	0,10
	Hladina statistické průkaznosti	0,66	0,06	0,39
DRALEVN	Korelační koeficient	0,07	0,03	-0,05
	Hladina statistické průkaznosti	0,55	0,78	0,66
DRAVMÍRN	Korelační koeficient	1,00	-0,35	-0,21
	Hladina statistické průkaznosti	.	0,00	0,08
JEMNHRUB	Korelační koeficient	-0,35	1,00	0,05
	Hladina statistické průkaznosti	0,00	.	0,67
MALVELK	Korelační koeficient	-0,21	0,05	1,00
	Hladina statistické průkaznosti	0,08	0,67	.
MĚNLSTÁL	Korelační koeficient	0,06	-0,03	-0,06
	Hladina statistické průkaznosti	0,59	0,78	0,61
NESPSPR	Korelační koeficient	-0,06	-0,06	0,01
	Hladina statistické průkaznosti	0,61	0,61	0,91
OŠKKRÁS	Korelační koeficient	0,18	-0,08	0,24
	Hladina statistické průkaznosti	0,14	0,49	0,05
PEVNPOVOL	Korelační koeficient	0,08	0,03	-0,04
	Hladina statistické průkaznosti	0,51	0,78	0,72
POMALRYCH	Korelační koeficient	-0,17	-0,05	0,25
	Hladina statistické průkaznosti	0,16	0,67	0,04
ROZNEROZ	Korelační koeficient	-0,01	0,09	0,07
	Hladina statistické průkaznosti	0,94	0,46	0,55
SILSLAB	Korelační koeficient	0,19	-0,04	-0,63
	Hladina statistické průkaznosti	0,12	0,73	0,00
STUDTEP	Korelační koeficient	0,09	-0,13	0,29
	Hladina statistické průkaznosti	0,48	0,30	0,02
TICHHLAS	Korelační koeficient	-0,09	0,25	0,24
	Hladina statistické průkaznosti	0,45	0,04	0,04
TVRDMĚK	Korelační koeficient	0,10	-0,19	-0,15
	Hladina statistické průkaznosti	0,39	0,12	0,22
ZDRNEZDR	Korelační koeficient	-0,01	0,14	0,05
	Hladina statistické průkaznosti	0,92	0,26	0,66
ŽENMUŽ	Korelační koeficient	-0,04	0,06	0,01
	Hladina statistické průkaznosti	0,74	0,61	0,93

		MĚNLSTÁL	NESPSPR	OŠKKRÁS
AKTPAS	Korelační koeficient	0,27	-0,05	-0,14
	Hladina statistické průkaznosti	0,02	0,66	0,26
DOBSPAT	Korelační koeficient	-0,30	-0,43	-0,32
	Hladina statistické průkaznosti	0,01	0,00	0,01
DRALEVN	Korelační koeficient	-0,15	-0,23	-0,14
	Hladina statistické průkaznosti	0,22	0,06	0,25
DRAVMÍRN	Korelační koeficient	0,06	-0,06	0,18
	Hladina statistické průkaznosti	0,59	0,61	0,14
JEMNHRUB	Korelační koeficient	-0,03	-0,06	-0,08
	Hladina statistické průkaznosti	0,78	0,61	0,49
MALVELK	Korelační koeficient	-0,06	0,01	0,24
	Hladina statistické průkaznosti	0,61	0,91	0,05
MĚNLSTÁL	Korelační koeficient	1,00	0,25	0,08
	Hladina statistické průkaznosti	.	0,04	0,52
NESPSPR	Korelační koeficient	0,25	1,00	0,59
	Hladina statistické průkaznosti	0,04	.	0,00
OŠKKRÁS	Korelační koeficient	0,08	0,59	1,00
	Hladina statistické průkaznosti	0,52	0,00	.
PEVNPOVOL	Korelační koeficient	-0,16	-0,03	0,07
	Hladina statistické průkaznosti	0,17	0,78	0,58
POMALRYCH	Korelační koeficient	-0,09	-0,05	0,08
	Hladina statistické průkaznosti	0,44	0,68	0,51
ROZNEROZ	Korelační koeficient	-0,22	-0,45	-0,32
	Hladina statistické průkaznosti	0,07	0,00	0,01
SILSLAB	Korelační koeficient	0,23	-0,07	-0,16
	Hladina statistické průkaznosti	0,06	0,58	0,18
STUDTEP	Korelační koeficient	0,13	0,33	0,44
	Hladina statistické průkaznosti	0,28	0,01	0,00
TICHHLAS	Korelační koeficient	0,05	0,06	0,15
	Hladina statistické průkaznosti	0,70	0,63	0,22
TVRDMĚK	Korelační koeficient	-0,05	0,11	0,17
	Hladina statistické průkaznosti	0,66	0,37	0,15
ZDRNEZDR	Korelační koeficient	-0,24	-0,39	-0,36
	Hladina statistické průkaznosti	0,05	0,00	0,00
ŽENMUŽ	Korelační koeficient	-0,05	0,21	0,28
	Hladina statistické průkaznosti	0,66	0,08	0,02

		PEVNPOVOL	POMALRYCH	ROZNEROZ
AKTPAS	Korelační koeficient	0,25	-0,17	0,00
	Hladina statistické průkaznosti	0,04	0,17	0,98
DOBSPAT	Korelační koeficient	0,08	0,02	0,45
	Hladina statistické průkaznosti	0,53	0,86	0,00
DRALEVN	Korelační koeficient	-0,04	0,12	0,39
	Hladina statistické průkaznosti	0,72	0,31	0,00
DRAVMÍRN	Korelační koeficient	0,08	-0,17	-0,01
	Hladina statistické průkaznosti	0,51	0,16	0,94
JEMNHRUB	Korelační koeficient	0,03	-0,05	0,09
	Hladina statistické průkaznosti	0,78	0,67	0,46
MALVELK	Korelační koeficient	-0,04	0,25	0,07
	Hladina statistické průkaznosti	0,72	0,04	0,55
MĚNLSTÁL	Korelační koeficient	-0,16	-0,09	-0,22
	Hladina statistické průkaznosti	0,17	0,44	0,07
NESPSPR	Korelační koeficient	-0,03	-0,05	-0,45
	Hladina statistické průkaznosti	0,78	0,68	0,00
OŠKKRÁS	Korelační koeficient	0,07	0,08	-0,32
	Hladina statistické průkaznosti	0,58	0,51	0,01
PEVNPOVOL	Korelační koeficient	1,00	0,13	0,07
	Hladina statistické průkaznosti	.	0,27	0,55
POMALRYCH	Korelační koeficient	0,13	1,00	0,04
	Hladina statistické průkaznosti	0,27	.	0,73
ROZNEROZ	Korelační koeficient	0,07	0,04	1,00
	Hladina statistické průkaznosti	0,55	0,73	.
SILSLAB	Korelační koeficient	0,14	-0,03	0,00
	Hladina statistické průkaznosti	0,23	0,82	0,98
STUDTEP	Korelační koeficient	0,07	0,16	-0,06
	Hladina statistické průkaznosti	0,58	0,17	0,62
TICHHLAS	Korelační koeficient	0,17	0,36	-0,02
	Hladina statistické průkaznosti	0,15	0,00	0,88
TVRDMĚK	Korelační koeficient	0,22	-0,01	-0,03
	Hladina statistické průkaznosti	0,07	0,95	0,82
ZDRNEZDR	Korelační koeficient	0,28	0,10	0,56
	Hladina statistické průkaznosti	0,02	0,43	0,00
ŽENMUŽ	Korelační koeficient	0,17	0,04	0,06
	Hladina statistické průkaznosti	0,16	0,74	0,61

		SILSLAB	STUDTEP	TICHHLAS
AKTPAS	Korelační koeficient	0,30	-0,04	-0,02
	Hladina statistické průkaznosti	0,01	0,74	0,90
DOBSPAT	Korelační koeficient	-0,14	-0,31	-0,04
	Hladina statistické průkaznosti	0,25	0,01	0,77
DRALEVN	Korelační koeficient	0,21	-0,06	-0,04
	Hladina statistické průkaznosti	0,07	0,63	0,76
DRAVMÍRN	Korelační koeficient	0,19	0,09	-0,09
	Hladina statistické průkaznosti	0,12	0,48	0,45
JEMNHRUB	Korelační koeficient	-0,04	-0,13	0,25
	Hladina statistické průkaznosti	0,73	0,30	0,04
MALVELK	Korelační koeficient	-0,63	0,29	0,24
	Hladina statistické průkaznosti	0,00	0,02	0,04
MĚNLSTÁL	Korelační koeficient	0,23	0,13	0,05
	Hladina statistické průkaznosti	0,06	0,28	0,70
NESPSPR	Korelační koeficient	-0,07	0,33	0,06
	Hladina statistické průkaznosti	0,58	0,01	0,63
OŠKKRÁS	Korelační koeficient	-0,16	0,44	0,15
	Hladina statistické průkaznosti	0,18	0,00	0,22
PEVNPOVOL	Korelační koeficient	0,14	0,07	0,17
	Hladina statistické průkaznosti	0,23	0,58	0,15
POMALRYCH	Korelační koeficient	-0,03	0,16	0,36
	Hladina statistické průkaznosti	0,82	0,17	0,00
ROZNEROZ	Korelační koeficient	0,00	-0,06	-0,02
	Hladina statistické průkaznosti	0,98	0,62	0,88
SILSLAB	Korelační koeficient	1,00	-0,06	-0,02
	Hladina statistické průkaznosti	.	0,63	0,85
STUDTEP	Korelační koeficient	-0,06	1,00	0,26
	Hladina statistické průkaznosti	0,63	.	0,03
TICHHLAS	Korelační koeficient	-0,02	0,26	1,00
	Hladina statistické průkaznosti	0,85	0,03	.
TVRDMĚK	Korelační koeficient	0,20	0,23	0,02
	Hladina statistické průkaznosti	0,09	0,05	0,85
ZDRNEZDR	Korelační koeficient	0,17	-0,11	-0,13
	Hladina statistické průkaznosti	0,15	0,35	0,28
ŽENMUŽ	Korelační koeficient	0,05	0,07	-0,05
	Hladina statistické průkaznosti	0,70	0,59	0,69

		TVRDMĚK	ZDRNEZDR	ŽENMUŽ
AKTPAS	Korelační koeficient	0,02	0,07	0,03
	Hladina statistické průkaznosti	0,90	0,58	0,83
DOBSPAT	Korelační koeficient	-0,28	0,42	-0,07
	Hladina statistické průkaznosti	0,02	0,00	0,59
DRALEVN	Korelační koeficient	-0,11	0,28	-0,08
	Hladina statistické průkaznosti	0,38	0,02	0,53
DRAVMÍRN	Korelační koeficient	0,10	-0,01	-0,04
	Hladina statistické průkaznosti	0,39	0,92	0,74
JEMNHRUB	Korelační koeficient	-0,19	0,14	0,06
	Hladina statistické průkaznosti	0,12	0,26	0,61
MALVELK	Korelační koeficient	-0,15	0,05	0,01
	Hladina statistické průkaznosti	0,22	0,66	0,93
MĚNLSTÁL	Korelační koeficient	-0,05	-0,24	-0,05
	Hladina statistické průkaznosti	0,66	0,05	0,66
NESPSPR	Korelační koeficient	0,11	-0,39	0,21
	Hladina statistické průkaznosti	0,37	0,00	0,08
OŠKKRÁS	Korelační koeficient	0,17	-0,36	0,28
	Hladina statistické průkaznosti	0,15	0,00	0,02
PEVNPOVOL	Korelační koeficient	0,22	0,28	0,17
	Hladina statistické průkaznosti	0,07	0,02	0,16
POMALRYCH	Korelační koeficient	-0,01	0,10	0,04
	Hladina statistické průkaznosti	0,95	0,43	0,74
ROZNEROZ	Korelační koeficient	-0,03	0,56	0,06
	Hladina statistické průkaznosti	0,82	0,00	0,61
SILSLAB	Korelační koeficient	0,20	0,17	0,05
	Hladina statistické průkaznosti	0,09	0,15	0,70
STUDTEP	Korelační koeficient	0,23	-0,11	0,07
	Hladina statistické průkaznosti	0,05	0,35	0,59
TICHHLAS	Korelační koeficient	0,02	-0,13	-0,05
	Hladina statistické průkaznosti	0,85	0,28	0,69
TVRDMĚK	Korelační koeficient	1,00	-0,09	0,13
	Hladina statistické průkaznosti	.	0,44	0,27
ZDRNEZDR	Korelační koeficient	-0,09	1,00	0,13
	Hladina statistické průkaznosti	0,44	.	0,28
ŽENMUŽ	Korelační koeficient	0,13	0,13	1,00
	Hladina statistické průkaznosti	0,27	0,28	.

Príloha č. 3: Komponentová analýza 18 konotatívnych stupníc SD pre 3 faktory

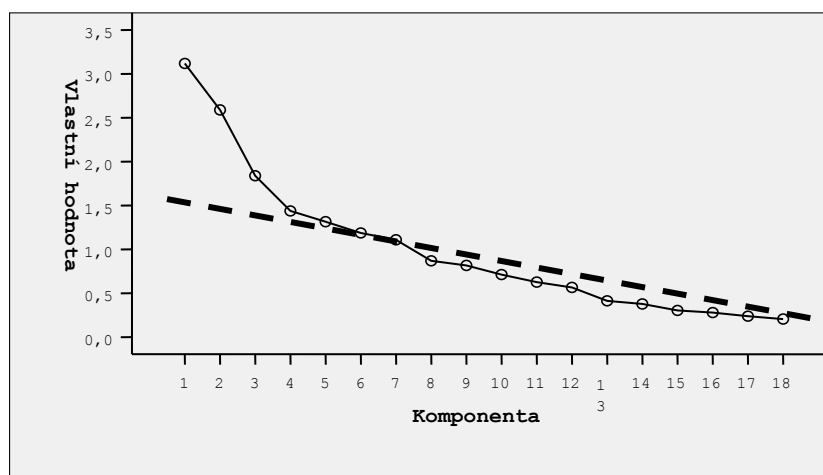
(Matica Spearmanových interkorelácií je v predchádzajúcej prílohe)

Miera rozptylu vysvetlená jednotlivými komponentami

Hlavní komponenta	Původní vlastní hodnoty			Po rotaci
	Celkem	Vysvětlené % rozptylu	Kumulativní % rozptylu	Celkem
1	3,118	17,322	17,322	3,073
2	2,589	14,383	31,706	2,591
3	1,839	10,214	41,920	1,899
4	1,438	7,987	49,907	
5	1,315	7,305	57,212	
6	1,187	6,592	63,804	
7	1,108	6,157	69,961	
8	,869	4,827	74,788	
9	,817	4,539	79,327	
10	,712	3,956	83,283	
11	,626	3,478	86,761	
12	,566	3,142	89,903	
13	,413	2,293	92,196	
14	,378	2,098	94,294	
15	,304	1,687	95,982	
16	,279	1,552	97,533	
17	,239	1,327	98,860	
18	,205	1,140	100,000	

Scree-test počtu podstatných faktorov

Scree Test

Príloha č. 4: Komponentová analýza 5 denotatívnych stupníc DN pre 3 faktory

Spearmanove interkorelácie 5 denotatívnych stupníc DN

Korelační koeficienty	KLID-VZRUŠ	PŘÍJ-NEPŘ	ŠKOD-PROS	UVOL-NAPJ	ZVLÁD-NEZV
KLID-VZRUŠ	1,000	,171	,215	,136	,016
PŘÍJ-NEPŘ	,171	1,000	-,376	,561	,157
ŠKOD-PROSP	,215	-,376	1,000	-,170	-,130
UVOL-NAPJ	,136	,561	-,170	1,000	,295
ZVLÁD-NEZV	,016	,157	-,130	,295	1,000

Miera rozptylu vysvetleného jednotlivými komponentami

Hlavní komponenta	Původní vlastní hodnoty			Po rotaci(a)
	Celkem	Vysvětlené % rozptylu	Kumulativní % rozptylu	Celkem
1	1,903	38,061	38,061	1,807
2	1,203	24,058	62,119	1,204
3	,908	18,154	80,273	1,127
4	,630	12,603	92,876	
5	,356	7,124	100,000	

Pozn: Vzhľadom k malému počtu premenných sa scree-test k stanoveniu počtu faktorov neuplatnil a počet faktorov bol zvolený obdobne počtu faktorov konotatívnych stupníc, čo tiež aproximovalo štandardné Kaiser-Guttmanove kritérium pre počet faktorov, tj. veľkosť vlastnej hodnoty 1.

Anotácia

Autorka bakalárskej práce sa v teoretickej časti venuje tematike emócií. Podáva stručný prehľad odlišných teórií emócií, charakterizuje vybrané city z hľadiska ich úlohy, pôvodu, prežívania, telesných reakcií a chovania.

V empirickej časti bola použitá metóda sémantického diferenciálu, ktorý odhaľuje konotatívny význam slov a metóda priameho posudzovania na dopredu zvolených dimenziách, ktorá zachytáva denotatívny význam slov.

Prvým cieľom danej práce je zistenie spoločných faktorov v súbore konotatívnych a v súbore denotatívnych stupníc zvlášť. Druhým cieľom je vzájomné porovnanie a určenie miery zhody či odlišnosti týchto zistených faktorov konotatívneho a denotatívneho významového priestoru voči sebe navzájom.

V bakalárskej práci je popísaný priebeh výskumného vyšetrenia, skúmaný súbor, použité metódy, spracované výsledky a ich interpretácie.

Kľúčové slová

emócie, konotatívny význam, denotatívny význam, sémantický diferenciál

Abstract

The author of this bachelor's thesis is dealing with the topic of emotions in the theoretical part. The thesis provides a brief overview of different theories of emotions, characterizes selected emotions from the viewpoint of their purpose, origin, experience, bodily reactions and behaviour.

In the empiric part, the method of semantic differential has been used, revealing the connotative meaning of words, along with the method of direct evaluation based upon agreed dimensions, revealing the denotative meaning of words.

The first goal of this thesis is to determine mutual factors in the field of connotative and denotative scales separately. The second goal is mutual comparison and determination of the degree of concord or difference of these determined factors of connotative and denotative meaning space against each other.

This Bachelor's thesis describes the process of research examination, the population examined, methods used, processed results and their interpretations.

Key words

emotion, connotative meaning, denotative meaning, semantic differential

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Meno a priezvisko autora/ky:	Jana Plachá
Študijný program:	Bc.
Študijný obor:	Psychologie
Názov práce:	Umiestnenie základných emócií v osobnom významovom priestore
Počet strán (bez príloh):	57
Celkový počet strán príloh:	11
Počet titulov českej literatúry a prameňov:	17
Počet titulov zahraničnej literatúry a prameňov:	6
Počet internetových odkazov:	7
Vedúci práce:	Doc. PhDr. Karel Balcar, CSc.
Rok dokončenia práce:	2012

Evidenčný list knižnice

Súhlasím s tým, aby moja bakalárska práca bola využívaná k študijným účelom.

V Prahe, dňa:

.....

Užívateľka potvrdzuje svojím podpisom, že ak túto bakalársku prácu využijú vo svojej práci, uvedú ju v zozname literatúry a budú ju riadne citovať ako akýkoľvek iný prameň:

Meno, priezvisko	Adresa	Dátum	Podpis

**Posudek vedoucího bakalářské práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studenta/-tky: Jana PLACHÁ

Obor studia: Psychologie

Název práce: Umištenie základných emócií v osobnom významovom priestore

Vedoucí/oponent práce: doc. PhDr. Karel Balcar, CSc.

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 57

Počet stránek příloh: 11

Počet titulů v seznamu literatury: 30

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

	2			
--	---	--	--	--

Oborová přiléhavost tématu

	1			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

	1			
--	---	--	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

	1			
--	---	--	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

	1			
--	---	--	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

	1			
--	---	--	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

	1			
--	---	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

	1			
--	---	--	--	--

Využití praktických zkušeností

	2			
--	---	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

	1			
--	---	--	--	--

Naplnění cílů práce

	1			
--	---	--	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

	1			
--	---	--	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

	1			
--	---	--	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi

	2			
--	---	--	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty, apod.)

	1			
--	---	--	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

Vyložte stručně a srozumitelně odlišnou povahu denotativního a konotativního významu slov.

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Autorka zpracovala svou studii řádně a dochvilně podle pokynů vedoucího práce. Přispěla iniciativně k tvorbě metody sémantického diferenciálu pro posuzování emočních pojmů a prospěšně využila pro porovnání s touto metodou stupnic užitých v grantovém výzkumu emočního prostoru právě ukončeného na naší škole. Samostatně si zajistila a provedla hromadné vyšetření studentů včetně kontroly porozumění a získané údaje zpracovala do podoby vhodné pro početní analýzu programem SPSS. Výsledky užití faktorové analýzy přiměřeně a s citem pro metodologická omezení interpretovala a shrnula.

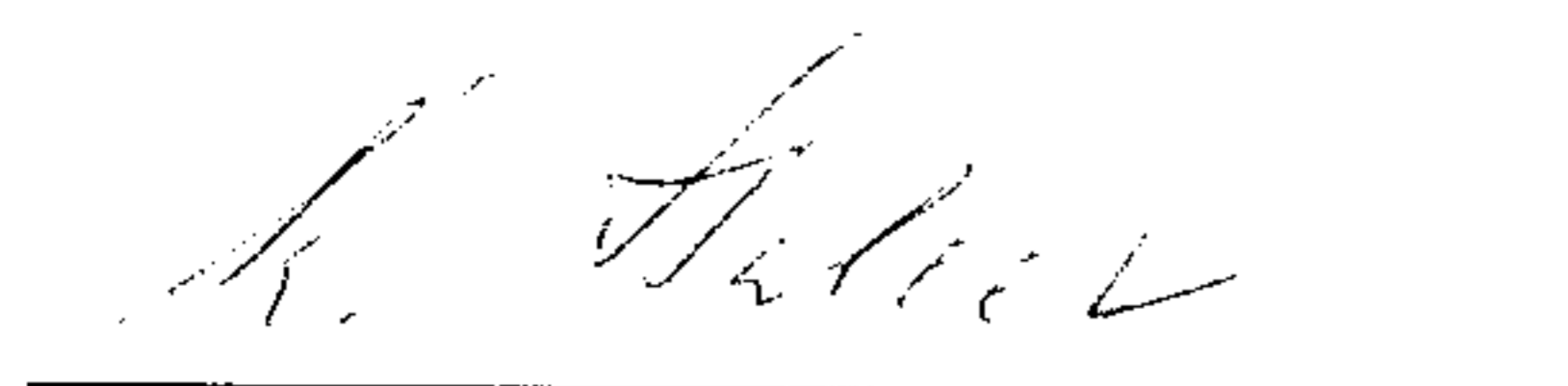
Její výsledky z větší části odpovídají teoretickým východiskům získávaným u různých populací v mezinárodním porovnávání. Potvrdila se i hypotéza, že rozměry významových prostorů emocí vyfaktorované na jedné straně ze stupnic induktivně zjišťujících konotativní význam, na druhé straně ze stupnic zjišťujících deduktivně teoreticky vyvozených stupnic se obsahově kryjí jen zčásti a zdůvodnila tím potřebu respektovat tento dvojitý druh významu při obsahových analýzách. Určitým objevem v této práci bylo zjištění dosud při jiných sémantických analýzách nepopsaného zvláštního konotativního faktoru „pohoda a bezpečí“, zřejmě typického pro zkoumanou populaci dospívajících.

Získané výsledky si zaslouží zveřejnění alespoň stručnou výzkumnou zprávou v odborném časopise.

Doporučení k obhajobě: doporučuji/~~nedoporučuji~~*

Navrhovaná klasifikace: výborně

Datum, podpis: 9. května 2012

*
nehodící se, škrtněte

**Posudek oponenta bakalářské práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studenta/-tky: Jana Plachá

Obor studia: Psychologie

Název práce: Umístění základních emocí v osobním významovém priestore

Oponent práce: Doc. Ing. Mgr. Mgr. Peter Tavel, Ph.D.

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 57

Počet stránek příloh: 11

Počet titulů v seznamu literatury: 30

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

		x		
--	--	---	--	--

Oborová příslušnost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

		x		
--	--	---	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

	x			
--	---	--	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

	x			
--	---	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

	x			
--	---	--	--	--

Využití praktických zkušeností

	x			
--	---	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

x				
---	--	--	--	--

Naplnění cílů práce

	x			
--	---	--	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

	x			
--	---	--	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

		x		
--	--	---	--	--

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi

	x			
--	---	--	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty, apod.)

	x			
--	---	--	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

Proč autorka zvolila danou metodologii?
Jaká jsou další metodologická omezení?
Jaký další výzkum by autorka navrhla v dané oblasti?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Obsahové nedostatky:

Přivítal bych širší diskusi.

Formální nedostatky:

nejednotné uvádění odkazů na prameny, např. s. 30: (HARTL a HARTLOVÁ, 2009, s. 338; PLHÁKOVÁ, 2004)

Nestandardně uvedený pramen:

BUSS, A. H., *The psychology of aggression*. Podľa NAKONEČNÝ, M. *Lidské emoce*. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0763-6.

ISSN se obvykle neuvádí:

KAISER, H. F., DICKMAN, K.: Analytic determination of common factors. *American Psychologist*, 1959, roč. 14, s. 425. ISSN 0003-066X.

Nejednotné uvádění jmen. Jednou Alena Plzánková, na jiném místě jen Chráska.

Závěr: Solidně zvládnutá teoretická (teorie, funkce popis emoci) i excelentní výzkumná část. Drobné formální nedostatky práci nezhodnocují natolik, aby nemohla být hodnocena jako vynikající.

Doporučení k obhajobě: doporučuji/~~nedoporučuji~~*

Navrhovaná klasifikace: výborně

Datum, podpis: 20.5.2012

Peter Tavel

*
nehodící se, škrtněte